

FAKULTET FOR INGENIØRVITENSKAP OG TEKNOLOGI - Geofag og petroleumsteknologi

Institutt for geologi og bergteknikk

SIG0501 GEOLOGI INNFØRING

Geologi, innføring Geology, Introduction

Faglærer: Professor Tore Prestvik, Førsteamanuensis Sverre Ola Johnsen, Professor Bjørge Brattli, Professor Stephen Lippard

Koordinator: Professor Tore Prestvik

Uketimer: Høst: 4F+4Ø+4S = 2,5Vt

Tid:

F to	15-17	GEAUD	Ø i grupper	ma 10-14	GEØ1, GEØ2
F fr	8-10	GEAUD	Ø i grupper	ti 15-17	GEØ1, GEØ2
			Ø i grupper	on 14-16	GEØ1, GEØ2

Eksamen: 16. desember   Hjelpemidler: D   Øvinger: O   Karakter: TE

Mål: Målet er å lære om jorden - dens materialer og utvikling - for å gi økt perspektiv om ufornybare geologiske ressurser og geologiske konsekvenser av menneskelig aktivitet. Emnet gir samtidig det nødvendige grunnlaget for videregående og mer anvendte geologifag.

Forutsetning: Ingen.

Innhold: Jordens struktur, mineraler og bergarter. Dannelse og deformasjon av bergarter og kontinenter i forhold til global platetektonikk. Forvitring, erosjon, vannets kretsløp, sedimentasjon, stratigrafi. Jordens geologiske utvikling gjennom geologisk tid. Norges geologi, inkl. berggrunn, løsmasser, kontinentalsokkel. Øvinger i bestemmelse av mineraler, bergarter og fossiler, bruk av geologiske kart, profiler og kompass. Feltøvinger i observasjon, tolkning og kartlegging.

Undervisningsform: Forelesninger, øvinger, feltundervisning.

Kursmaterieell: S. Marshak: Earth: Portrait of a planet, Norton & Company Ltd., 2001.

Eksamensform: Skriftlig.

SIG0504 GEORESSURSER

Georessurser Resources of the Earth

Faglærer: Professor Terje Malvik

Uketimer: Høst: 3F+2Ø+7S = 2,5Vt

Tid:

F ti	11-12	GEAUD	Ø	ma 17-19	GEØ2
F on	10-12	GEAUD			

Eksamen: 7. januar   Hjelpemidler: D   Øvinger: O   Karakter: TEØ

For studenter uten grunnleggende kunnskaper i geologi. Emnet er spesielt beregnet på studenter i de tverrfaglige studieprogrammene Industriell økologi og Naturressursforvaltning.

Mål: Emnet skal gi grunnleggende kunnskap om viktige georessurser som metaller, energiråstoffer og ikke-metalliske mineraliske ressurser inklusivt vann. Hvilken betydning georessursene har for samfunnet, og nødvendigheten av kunnskap for å sikre en optimal forvaltning av de samme ressursene innenfor en kretsløpstenkning.

Forutsetning: Ingen.

Innhold: Det gis innføring i grunnleggende mineralogi, krystallografi, mineralkjemi, bergartslære og dannelse av mineraliske ressurser. Forskjellige viktige ressurser som olje/gass, metallråstoffer, industrimineraler, byggeråstoffer, og vann både i global og nasjonal sammenheng gjennomgås. Videre ressurs/reserve-begrep, fordeling av ressurser, forbruksmønster, anvendelse, marked, produksjonsmetoder og viktige undersøkelsesverktøy, samt miljøkonsekvenser av slik virksomhet og hvordan offentlig planlegging regulerer utnyttelse og forvaltning av georessurser.

Undervisningsform: Forelesninger, prosjektoppgaver og øvinger med øvingsprøve som må bestås for å få gå opp til eksamen. Prosjektoppgavene tilrettelegges spesielt for studentene i de enkelte studieprogrammene.

Prosjektoppgavene teller 40% ved fastsettelse av karakteren.

Kursmaterieell: Lærebok: Craig, Vaughan, Skinner: "Resources of the Earth" samt eget utarbeidet materiale.

Eksamensform: Skriftlig + øvinger.

SIG0506 GEORESSURSER
Georessurser
Resources of the Earth

Faglærer: Lærere ved Institutt for geologi og bergteknikk

Koordinator: Førsteamanuensis Erik S. Ludvigsen

Uketimer: Vår: 4F+2Ø+6S = 2,5Vt

Tid:

F ma	10-12	GEAUD	Ø to	8-10	GEØ1
F on	8-10	GEAUD	Ø to	13-15	GEØ1
			Ø fr	10-12	GEØ1

Eksamen: 16. mai   Hjelpemidler: D   Øvinger: O   Karakter: TEØ

For studenter ved Geofag og petroleumsteknologi.

Mål: Emnet tar sikte på å gi studentene grunnleggende kunnskaper om jordklodens mineralske råstoffressurser - fornybare og ikke-fornybare.

Forutsetning: Emne SIG0501 Geologi, innføring.

Innhold: Det gis innføring i grunnleggende mineralogi, petrografi og i metoder til å identifisere mineraler. Videre gis en beskrivelse av forskjellige typer ressurser, som omfatter faste mineralforekomster, bygningsstein, pukk, grus, jordarter, vann, kull, olje, gass og andre energiråstoffer. Definisjon og diskusjon av ressurser og reserver, fordeling av ressurser geografisk og geologisk. Forbruksmønster, utvikling i forbruksmønster, resirkulering og miljømessige konsekvenser av ressursutnyttelser.

Undervisningsform: Forelesninger og øvinger. En øvingsprøve utgjør 40 % av eksamenskarakteren. Prøven må være bestått for å gå opp til eksamen.

Kursmaterieill: Craig, Vaughan & Skinner: Resources of the Earth, Prentice Hall Inc. Deler av Prestvik, Johnsen, Moseid, Rueslåtten: Videregående geologi, Vett og Viten A/S, 1995. Utlevert materiale.

Eksamensform: Skriftlig + øvinger.

SIG0507 MINERALFOREK GEOLOGI
Mineralforekomstgeologi
The Geology of Mineral Deposits

Faglærer: Professor NN

Uketimer: Vår: 3F+4Ø+5S = 2,5Vt

Tid:

F ma	8-9	GEØ2	Ø ti	17-19	GEØ2
F to	8-10	GEØ2			

2 timer etter avtale

Eksamen: 28. mai   Hjelpemidler: D   Øvinger: O   Karakter: TEØ

Mål: Emnet sikter på å gi en oversikt over en del hovedtyper av metalliske og ikke-metalliske mineralforekomster, deres geologiske miljøer, geokjemi, mineralogi, strukturgeologi og dannelsesmåter.

Forutsetning: Emne SIG0506 Georessurser.

Innhold: Fordelingen av økonomiske mineralforekomster i rom og tid, paleotektoniske betraktninger. Beskrivelser av et utvalg av de hovedforekomststyper med vekt på deres platetektoniske beliggenhet, litologisk-stratigrafiske miljøer, mineralogi-geokjemi, morfologi og strukturelle trekk. Laboratorieundersøkelser av prøver i makroskopisk og mikroskopisk skala, studier av kart og andre tegninger.

Undervisningsform: Forelesninger, laboratorieøvinger samt obligatorisk feltundervisning. Øvingsrapportene og eventuelle litteraturoppgaver skal innleveres og vil bli bedømt. De vil telle 25% i den endelige karakteren.

Kursmaterieill: Egne forelesningsnotater. Evans, A.M.: An introduction to economic Geology and its environmental impacts, Blackwell.

Eksamensform: Skriftlig + øvinger.

SIG0509 MINERALFOREK GEOL VK
Mineralforekomstgeologi, videregående kurs
The Geology of Mineral Deposits, Advanced Course

Faglærer: Professor NN

Uketimer: Vår: 2F+6Ø+4S = 2,5Vt

Tid: Etter avtale

Eksamen: 19. mai   Hjelpemidler: D   Øvinger: O   Karakter: TEØ

Mål: Emnet er en fordypning i de økonomiske mineralforekomstenes geologi, mineralogi og geokjemi med spesiell vekt på forekomstdannende og omdannende prosesser.

Forutsetning: Eksamen i emne SIG0507 Mineralforekomstgeologi.

Innhold: Malmdannende prosesser og malmgenetiske modeller: Magmatiske, hydrotermale, sedimentære og metamorfe malm-dannende prosesser. Opphav, transport og avsetning av forekomstdannende elementer, sidestens omvandling, strukturell kontroll, paragenese og sonering, geothermometri, geobarometri, isotoper i mineralforekomster.

Undervisningsform: Forelesninger og kollokvier. Øvingene teller 20% ved fastsettelse av karakteren.

Kursmaterieill: Kirkham, Sinclair, Thorpe & Duke: Mineral Deposit Modeling, Geol. Association of Canada.

Eksamensform: Muntlig + øvinger.

SIG0510 MINERALOGI/PETROGRAF
Mineralogi og petrografi
Mineralogy and Petrography

Faglærer: Professor Tore Prestvik

Uketimer: Høst: 2F+3Ø+7S = 2,5Vt

Tid:

F to	12-14	GEAUD	Ø on	17-18	GEØ1
			Ø i grupper	ma	17-19
			Ø i grupper	fr	13-15

Eksamen: 3. desember   Hjelpemidler: C   Øvinger: O   Karakter: TEØ

Mål: Emnet gir en grundig innføring i systematisk mineralogi og petrografi.

Forutsetning: Grunnleggende kunnskaper i kjemi, samt mineral- og bergartskunnskap tilsvarende emne SIG0506 Georessurser.

Innhold: Mineraldelen av emnet omfatter krystallografi, krystallkjemi og systematisk mineralogi. I petrografi gjennomgås sedimentære bergarters klassifikasjon og dannelse samt klassifikasjon av magmatiske bergarter. Øvingstimen benyttes til mineralidentifikasjon med polarisasjonsmikroskop (2Ø) og praktiske øvinger i krystallografi, mineralogi og petrografi (1Ø).

Undervisningsform: Forelesninger og øvinger. Det avholdes prøver i øvingsdelen. Disse teller inntil 40% ved fastsettelse av slutt karakteren i emnet.

Kursmaterieill: Oppgis ved semesterstart.

Eksamensform: Skriftlig + øvinger.

SIG0513 PETROLOGI
Petrologi
Petrology

Faglærer: Professor Tore Prestvik

Uketimer: Vår: 2F+3Ø+7S = 2,5Vt

Tid:

F fr	10-12	GEØ2	Ø ma	9-10	GEØ2
			Ø to	10-12	

Eksamen: -   Hjelpemidler: -   Øvinger: O   Karakter: TØ

Mål: Emnet skal gi en bred innsikt i bergartsdannende prosesser med hovedvekt på magmatisme og metamorfose, og geokjemi.

Forutsetning: Kunnskaper i generell geologi, mineralogi og petrografi samt kjemi.

Innhold: Det gis en grundig innføring i magmatiske og metamorfe prosesser. Det vil bli lagt vekt på å vise sammenhenger mellom magmatisme og metamorfose og platetektonisk fordeling. Viktig innen magmatisk petrologi er smeltdiagrammer, smeltefraksjonering og dannelse av bergartsserier. Videre gjennomgås geokjemiske emner som nukleosyntese; meteoritters, månens og jordas sammensetning, samt isotop- og vanengeokjemi. Mesteparten av øvingene vil bli benyttet til studier og beskrivelse av bergarter vha. polarisasjonsmikroskop (2Ø). Resten av øvingene (1Ø) brukes til håndstykke-petrografi og petrologiske beregninger.

Undervisningsform: Forelesninger, laboratorieøvinger og obligatorisk feltundervisning.

Kursmaterieill: Oppgis ved semesterstart.

Eksamensform: Øvinger.

SIG0515 BASSENGANALYSE**Bassenganalyse
Basin Analysis**

Faglærer: Professor Stephen Lippard

Uketimer: Vår: 2F+3Ø+7S = 2,5Vt

Tid: Etter avtale

Eksamen: 12. mai   Hjelpemidler: D   Øvinger: O   Karakter: TE

Mål: Å gi en oversikt over sedimentbassengs dannelse og utvikling.**Forutsetning:** Kunnskaper tilsvarende emnene SIG0520 Strukturgeologi og SIG0525 Sedimentologi og stratigrafi.**Innhold:** Klassifisering av sedimentbasseng etter hvilke tektoniske miljø de har dannet. Dannelse av forskjellige bassengtyper og faktorer som kontrollerer sedimentinnfyllingen. Metoder for å evaluere bassengs innsynknings- og termiske historie.**Undervisningsform:** Forelesninger, øvinger, kollokvier. Emnet undervises på engelsk dersom masterstudenter velger emnet.**Kursmaterieill:** P.A. Allen & J.R. Allen: Basin Analysis, Principles and Applications, Blackwell Scientific Publications.**Eksamensform:** Skriftlig.**SIG0517 REGIONALGEOLOGI****Regionalgeologi
Regional Geology**

Faglærer: Professor Stephen Lippard

Uketimer: Høst: 2F+8Ø+2S = 2,5Vt

Tid:

F to 10-12   GEAUD

8 timer etter avtale

Eksamen: 13. desember   Hjelpemidler: D   Øvinger: O   Karakter: TE

Mål: Målet er å bli kjent med fysisk og historisk geologi av Norge og Europa, bruk av berggrunnsgeologiske kart og litteratur.**Forutsetning:** Emne SIG0501 Geologi, innføring, eller tilsvarende forkunnskaper.**Innhold:** Europas geologisk oppbygging og utvikling fra arkeikum til i dag. Regionale trekk av stratigrafi/strukturgeologi/tektonikk i Europa og Norge i fanerozoisk tid (fra kambrium til i dag). Fossiler og isotopisk datering som regionalgeologiske verktøy. Emnet går mest i detalj om følgende områder: Finnmark, Trøndelag-Jämtland, Oslofeltet. Utvalgte korte temaer om Norgesgeologi (mest i form av studentpresentasjoner). Undervisningen foregår på engelsk dersom noen deltakere ønsker det.**Undervisningsform:** Forelesninger, studentpresentasjoner, kartøvinger, obligatorisk feltundervisning.**Kursmaterieill:** Publiserte geologiske tidsskriftartikler, geologiske kart, ekskursjonsguider.**Eksamensform:** Muntlig.**SIG0520 STRUKTURGEOLOGI****Strukturgeologi
Structural Geology**

Faglærer: Professor Stephen Lippard, Professor Allan Krill

Koordinator: Professor Stephen Lippard

Uketimer: Vår: 3F+6Ø+3S = 2,5Vt

Tid:

F fr 8-10   GEAUD   Ø to 16-19   GEØ1

4 timer etter avtale

Eksamen: 24. mai   Hjelpemidler: D   Øvinger: O   Karakter: TE

Mål: Emnet gir innføring i strukturgeologi, dvs. læren om bergartenes reaksjoner overfor mekanisk påvirkning under varierende forhold.**Forutsetning:** Kunnskap tilsvarende emne SIG0501 Geologi, innføring.**Innhold:** Beskrivelse, klassifisering og tolkning av geologiske strukturer som forkastninger, folder, foliasjoner, lineasjoner osv. og forhold mellom slike strukturer og tektoniske fenomener som fjellkjede- og bassengdannelse. Strukturer relatert til intrusive bergarter, tyngdebetingete-deformasjoner og salt tektonikk. Øvinger består i visualisering og beregning av foldete, forkastete og roterte bergartslag, spesielt hvordan slike lag fremkommer på geologiske kart og i profiler. Som verktøy brukes i stor grad stereografisk projeksjon.**Undervisningsform:** Forelesninger og obligatoriske øvinger. 2 ukers obligatorisk feltkurs mellom 7. og 8. semester.

Kursmaterieill: R.G. Park: Foundations of Structural Geology. K.R. McClay: Mapping of Geological Structures. Øvingsbok og notater.

Eksamensform: Skriftlig.

SIG0523 PETROLEUMSGEOLOGI

Petroleumsgeologi

Petroleum Geology

Faglærer: Førsteamanuensis Sverre Ola Johnsen, Professor Stephen Lippard

Koordinator: Førsteamanuensis Sverre Ola Johnsen

Uketimer: Høst: 3F+2Ø+7S = 2,5Vt

Tid:

F ma	12-14	GEAUD	Ø fr	14-16	GEØ1
F on	16-17	GEAUD			

Eksamen: 27. november

Hjelpemidler: D

Øvinger: O

Karakter: TE

Mål: Emnet tar sikte på å gjøre studentene fortrolige med de prosessene som fører til dannelse og akkumulasjon av hydrokarboner i jordskorpa, samt hvordan disse prosessene kan modelleres. Videre å gi studentene en oversikt over den geologiske utvikling og geologiske forhold på norsk sokkel og andre viktige petroleumprovinser i verden.

Forutsetning: Kunnskaper tilsvarende emnene SIG0525 Sedimentologi og stratigrafi og SIG0520 Strukturgeologi.

Innhold: Sammensetning og klassifisering av petroleum. Forhold som kontrollerer primær produksjon og akkumulasjon av organisk materiale. Kildebergartsdannelse og kildebergartsanalyse. Omdanning av organisk materiale til petroleum. Forhold som kontrollerer primær og sekundær migrasjon. Porøsitet og permeabilitet i bergarter. Avsetningsmiljøets betydning for reservoarkvalitet. Klassifikasjon og dannelse av feller for petroleum. Bassengtyper og deres petroleumspotensiale. Prinsipper for bassenganalyse. Geologisk utvikling av norsk kontinentalsokkel. Eksempler på norske olje- og gassfelt. Geologiske forhold i noen utvalgte petroleumprovinser andre steder i verden. Øvingene omfatter konstruksjon av begravningskurver, modningsberegninger, konstruksjon og tolkning av strukturkart samt en større øving hvor petroleumspotensialet for et gitt geografisk område skal kartlegges.

Undervisningsform: Forelesninger og obligatoriske øvinger.

Kursmaterieill: R. Selley: Elements of Petroleum Geology, Academic Press.

Eksamensform: Skriftlig.

SIG0525 SEDIMENT STRATIGRAFI

Sedimentologi og stratigrafi

Sedimentology and Stratigraphy

Faglærer: Førsteamanuensis Sverre Ola Johnsen

Uketimer: Vår: 3F+5Ø+4S = 2,5Vt

Tid:

F ti	10-12	GEAUD	Ø ma	17-19	GEØ1
F on	15-16	GEAUD			

3 timer etter avtale

Eksamen: 13. mai

Hjelpemidler: D

Øvinger: O

Karakter: TE

Mål: Formålet med emnet er å gi forståelse for de prosesser som fører til dannelse av sedimentær bergarter og hvordan slike kan inndeles i tid og rom. Videre å gi studenten ferdigheter i å beskrive og tolke sedimentære lagrekker.

Forutsetning: Kunnskaper tilsvarende emnene SIG0501 Geologi, innføring, og SIG0510 Mineralogi og petrografi.

Innhold: Transport og avsetning av sediment. Sedimentære teksturer og strukturer. Avsetningsmiljø og sedimentære facies. Stratigrafi og stratigrafiske prinsipper med hovedvekt på sekvensstratigrafi. Øvingene vil bestå av tolkning av sedimentære strukturer, beskrivelse og tolkning av sedimentære facies i borkjerner, tolkning av sedimentologiske logger.

Undervisningsform: Forelesninger og øvinger, samt 1 ukes obligatorisk feltundervisning mellom 7. og 8. semester.

Kursmaterieill: S. Boggs: Principles of Sedimentology and Stratigraphy, Prentice Hall.

Eksamensform: Skriftlig.

SIG0527   DIAGENESE/RES KVAL
Diagenese/reservoarkvalitet
Diagenesis/Reservoir Quality

Faglærer: NN

Uketimer: Vår: 2F+2Ø+8S = 2,5Vt

Tid:

F ti 12-14 GEAUD

Ø ma 12-14 GEØ1

Eksamen: 7. mai

Hjelpemidler: D

Øvinger: O

Karakter: TE

Mål: Emnet tar sikte på å gi inngående kjennskap til de prosesser som bestemmer reservoarbergartenes kvalitet, spesielt porøsitet- og permeabilitetsegenskaper, overtrykksforhold og hydrokarbonmigrering.

Forutsetning: Emnet bygger på kunnskaper tilsvarende emne SIG0525 Sedimentologi og stratigrafi.

Innhold: Emnet omfatter de fysiske og kjemiske forandringer som skjer i sedimenter fra de avsettes og til de kommer ned på 5-6 km's dyp. Hovedvekten legges på prosesser som fører til bevaring, ødeleggelse og nydanning av porøsitet i potensielle reservoarbergarter for hydrokarboner. Både silisiklastiske og karbonatbergarter vil bli gjennomgått. Utvalgte "case"-historier vil bli brukt som illustrasjoner. Obligatoriske øvinger vil være tolkning av sedimentpetrografiske og mineralogiske analyser for vurdering av graden av diagenese og reservoar-kvalitet. En del av øvingene vil være gjennomgang og presentasjon av utvalgte artikler.

Undervisningsform: Forelesninger og øvinger. Emnet undervises på engelsk dersom masterstudenter velger emnet.

Kursmaterieil: Artikler og kompendier.

Eksamensform: Skriftlig.

SIG0530   RESSURSGEOL PRINSIPP
Ressursgeologiske prinsipper
Resource Geological Principles

Faglærer: Professor Richard Sinding-Larsen

Uketimer: Høst: 2F+10S = 2,5Vt

Tid:

F fr 8-10 GEØ2

Eksamen: 5. desember

Hjelpemidler: D

Øvinger: O

Karakter: TEØ

Mål: Emnet tar sikte på å gi en innføring i prinsipper og metoder som er viktige for analyse av et områdes ressursgeologiske situasjon.

Forutsetning: Emnene SIG0501 Geologi, innføring, og SIG0506 Georessurser.

Innhold: Sentrale tema vil være hvorledes kvantitative teknikker kan anvendes i regionale ressursvurderinger, bruk av fjernanalyse til havs og til lands, bruk av geokjemiske og statistiske prinsipper i ressurskartlegging, geomatematisk metodikk for analyse av data samt letemodeller for metalliske- og petroleums-forekomster.

Undervisningsform: Forelesninger og øvinger. Øvingene teller 25 % i den endelige karakteren.

Kursmaterieil: Forelesningsnotater og utvalgte artikler.

Eksamensform: Skriftlig + øvinger.

SIG0532   RESSURSEVALUERING
Ressursevaluering
Resource Evaluation

Faglærer: Professor Richard Sinding-Larsen

Uketimer: Vår: 2F+10S = 2,5Vt

Tid: Etter avtale

Eksamen: 26. mai

Hjelpemidler: D

Øvinger: O

Karakter: TEØ

Mål: Emnet tar sikte på å utdype anvendelsen av de ressursgeologiske metoder som er behandlet i emne SIG0530 Ressursgeologiske prinsipper, og vise hvorledes ressursestimering kan være et utgangspunkt for etablering av prospekteringsstrategier samt danne forutsetninger for ressursforvaltning.

Forutsetning: Emne SIG0530 Ressursgeologiske prinsipper.

Innhold: Emnet vil omfatte de viktigste arbeids- og tolkningsprosedyrer i forbindelse med et komplett ressursgeologisk program, fra estimering av et områdes ressursvurdering til integrert prospektering på regionalnivå, oppfølgingsnivå og detaljnivå. Det vil videre bli vist hvorledes ressursestimater kan brukes som grunnlag for etablering av prospekterings-strategier samt være rammebetingelser for ressursforvaltning. Øvingene vil omfatte litteraturstudium, og rette seg mot den enkeltes interesser innen hydrogeologi, malmforekomstgeologi, petroleumsgeologi eller andre fossile brennstoffer. I tillegg vil ressursforvaltnings- og ressursøkonomiske problemer bli behandlet.

Undervisningsform: Forelesninger og øvinger. Øvingene er obligatoriske og må være godkjent for å få adgang til eksamen. Øvingene teller 25% i den endelige karakteren.

Kursmaterieill: Forelesningsnotater og utvalgte artikler.

Eksamensform: Muntlig + øvinger.

SIG0535 ING GEOLOGI GK
Ingeniørgeologi, grunnkurs
Engineering Geology, Basic Course

Faglærer: Professor Einar Broch, Professor Bjørn Nilsen, Professor Kåre Rokoengen

Koordinator: Professor Einar Broch

Uketimer: Høst: 4F+4Ø+4S = 2,5Vt

Tid:

F	ma	10-12	GEAUD	Ø	ti	8-9	GEØ1
F	fr	10-12	GEAUD				

3 timer etter avtale

Eksamen: 6. desember   Hjelpemidler: D   Øvinger: O   Karakter: TE

For studenter i 3. årskurs ved Geofag og petroleumsteknologi og 4. årskurs ved Bygg- og miljøteknikk.

Mål: Å gi studentene en grunnleggende innføring i ingeniørgeologiske metoder for planlegging og bygging av anlegg i og på berg, samt grunnleggende kjennskap til norske løsmassers ingeniørgeologiske egenskaper, fordeling og avsetningshistorie.

Forutsetning: Eksamen i emne SIG0501 Geologi, innføring, eller emne SIB2010 Geoteknikk og geologi eller tilsvarende forkunnskaper.

Innhold: Materialtekniske egenskaper hos bergarter, bergmasser og løsmasser. Berggrunnens svakhetssoner og detaljoppsprekning. Sleppematerialer, vann og spenninger i berg. Ingeniørgeologiske undersøkelser og prosjektering. Klassifisering av bergmasser. Forhold som påvirker stabilitet og valg av sikring for tunneler, bergrom og skjæringer. Geologiske prosesser med særlig vekt på erosjon, transport og avsetning fra is og smeltevann. Løsmassenes alder, avsetningshistorie, fordeling, normale stratigrafi, struktur og mineralsammensetning. Forvittringsprosesser og stabilitetsforhold. Anvendelse av bergarter og løsmasser til byggetekniske forhold.

Undervisningsform: Forelesninger, obligatoriske øvinger med klassifisering av jordarter og bergarter, anvendelse av flyfotografier og geologiske kart, prosjektering og utredning av ulike ingeniørgeologiske problemstillinger. Demonstrasjoner i felt og laboratorium samt ekskursjoner. 4 dagers obligatorisk feltkurs for studenter ved Geofag og petroleumsteknologi (og realfagsstudenter i geologi).

Kursmaterieill: Kompendier fra instituttet.

Eksamensform: Skriftlig.

SIG0537 ING GEOLOGI-BERG VK
Ingeniørgeologi - Berg, videregående kurs
Engineering Geology of Rocks, Advanced Course

Faglærer: Professor Bjørn Nilsen, Professor Einar Broch

Koordinator: Professor Bjørn Nilsen

Uketimer: Vår: 3F+3Ø+6S = 2,5Vt

Tid:

F	ti	15-17	GEAUD	Ø	ma	10-12	GEØ1
F	to	12-13	GEAUD				

1 time etter avtale

Eksamen: 10. mai   Hjelpemidler: D   Øvinger: O   Karakter: TEØ

For studenter i 4. årskurs ved Geofag og petroleumsteknologi, og 4. årskurs ved Bygg- og miljøteknikk.

Mål: Emnet tar sikte på å gi studentene utdypende kunnskaper om de temaer som er behandlet i grunnkurset.

Forutsetning: Eksamen i emne SIG0535 Ingeniørgeologi GK.

Innhold: Utvalgte temaer som supplement til og utdyping av grunnkurset: Tunneler med bergtrykkproblemer, forundersøkelser for undersjøiske tunneler, tunneler i unge bergarter, stabilitet og sikring i vegtunneler, vannlekkasjer og tetningsmetoder, avfallsdeponering i bergrom, numerisk modellering av berganlegg, forskjæringer og tunneler i løsmasser, skråningsstabilitet, luftputer og gasslagre i uførede bergrom, ingeniørgeologiske forhold ved damsteder m.v. Kollokvier basert på utenlandsk lærebok. Egne forelesere og gjesteforelesere.

Undervisningsform: Litteraturoppgave, ekskursjoner, forelesninger og kollokvier. Feltundervisningen er obligatorisk. Karakter for litteraturoppgaven utgjør 1/3 av endelig karakter.

Kursmaterieill: R.E. Goodman: Engineering Geology, John Wiley & Sons, New York. Nilsen og Palmstrøm: Engineering Geology and Rock Engineering Handbook, Norsk Bergmekanikkgruppe 2000. Utleverte artikler og rapporter.

Eksamensform: Muntlig + øvinger.

SIG0538   ING GEO PROSJEKTERING
Ingeniørgeologisk prosjektering
Engineering Geology, Planning and Specifications

Faglærer: Professor Bjørn Nilsen, Professor Kåre Rokoengen

Koordinator: Professor Bjørn Nilsen

Uketimer: Høst: 2F+4Ø+6S = 2,5Vt

Tid:

F	ti	8-10	GEAUD	Ø	on 12-14	GEØ1
				Ø	to 14-16	

Eksamen: 27. november   Hjelpemidler: D   Øvinger: O   Karakter: TEØ

Mål: Emnet tar sikte på å gi studentene en innføring i prinsipper og metoder for ingeniørgeologisk prosjektering samt forståelse av hvordan resultatene fra ingeniørgeologiske felt- og laboratorieundersøkelser brukes i prosjekterings- og anleggsfasen.

Forutsetning: Eksamen i emne SIG0535 Ingeniørgeologi GK eller tilsvarende forkunnskaper.

Innhold: Emnet omhandler 1) Hovedprinsipper for ingeniørgeologisk prosjektering. 2) Gjennomgang av et utvalg sentrale ingeniørgeologiske laboriemetoder. Det tas sikte på å gi studentene en grundig forståelse av viktigheten av ingeniørgeologiske felt- og laboratorieundersøkelser, nødvendigheten av nøyaktig rapportering av resultatene fra slike undersøkelser, samt bruk av resultatene til planlegging, prosjektering og utarbeidelse av anbudsbeskrivelser. Spesiell vekt vil bli lagt på ingeniørgeologi-rapportens betydning for anbuds- og anleggsfasen og på diskusjon av mulige konsekvenser av feil og mangler ved undersøkelser og prosjektering. Norske og utenlandske standarder innen fagområdet vil bli gjennomgått og diskutert.

Undervisningsform: Forelesninger og kollokvier, laboratorieundersøkelser, feltbefaring. Laboratorie- og feltundervisningen er obligatorisk og rapporter skal utarbeides. Karakterer for rapportene utgjør 50 % av endelig karakter.

Kursmaterieill: Nilsen & Palmstrøm: Engineering Geology and Rock Engineering Handbook, Norsk Bergmekanikkgruppe 2000. Kurskompendier, relevante artikler og standarder.

Eksamensform: Muntlig + øvinger (rapporter).

SIG0540   ING GEOL-LØSMASSE VK
Ingeniørgeologi - Løsmasser, videregående kurs
Engineering Geology of Soils, Advanced Course

Faglærer: Professor Kåre Rokoengen, Professor Bjørge Brattli

Koordinator: Professor Kåre Rokoengen

Uketimer: Vår: 4F+4Ø+4S = 2,5Vt

Tid:

F	ma	12-14	GEAUD	Ø	ti	8-9
F	to	8-10	GEAUD			

3 timer etter avtale

Eksamen: 30. mai   Hjelpemidler: D   Øvinger: O   Karakter: TEØ

Mål: Emnet skal gi studentene inngående kjennskap til løsmassenes dannelse og fordeling i utvalgte områder og løsmassenes egenskaper som byggegrunn og råstoff.

Forutsetning: Eksamen i emne SIG0535 Ingeniørgeologi GK eller tilsvarende forkunnskaper.

Innhold: Løsmasseforholdene i utvalgte områder (Norges fastland, kontinentalsokkelen, utlandet). Det legges vekt på dannelsen og fordelingen av løsmassetyper, deres stabilitet, forvitring, anvendbarhet som byggeråstoff, grunnlag for planlegging m.m. Løsmassers egnethet for anvendelse i miljøgeologisk sammenheng (resipient, deponi etc.).

Undervisningsform: Forelesninger, kollokvier og obligatorisk feltundervisning. Øvingene omfatter bl.a. skriving av en litteraturoppgave. Karakter for litteraturoppgaven utgjør 1/3 av endelig karakter.

Kursmaterieill: Egne kompendier samt utvalgt stoff fra lærebøker og tidsskrifter.

Eksamensform: Skriftlig + øvinger.

SIG0542 HYDROGEOLOGI**Hydrogeologi
Hydrogeology**

Faglærer: Professor Bjørge Brattli
 Uketimer: Høst: 3F+2Ø+7S = 2,5Vt
 Tid:

F on 11-12 GEØ1   Ø ma 17-19 GEØ1
 F fr 11-13 GEØ1

Eksamen: 18. desember   Hjelpemidler: D   Øvinger: O   Karakter: TE

Mål: Emnet skal gi studentene grunnleggende kjennskap til grunnvann i fjell og løsmasser, kjenne karakteristiske hydrogeologiske parametre, hovedprinsippene for vannets strømning, kjemisk utvikling, prøvetaking og karakterisering. Studentene skal kjenne til prinsippene for dimensjonering av grunnvannsbrønner og beskyttelsessoner, alternative uttaksmetoder og prinsipper for vannbehandling.

Forutsetning: SIG0501 Geologi, innføring og SIG0535 Ingeniørgeologi GK, eller tilsvarende.

Innhold: Teori for grunnvannsdannelse i bergarter og løsmasser, akvifer typer, grunnvannstrømning, matematisk formelapparat, beregning av hydrauliske parametre, grunnvannskjemi, vannkvalitets kriterier, geologiens betydning for vannkvalitet, grunnens renseevne, spredning av uorganiske og organiske forurensning og mottiltak, undersøkelsesmetodikk herunder prøvetakingsprosedyrer, brønndimensjonering, beskyttelsessoner, alternative uttaksmetoder.

Undervisningsform: Forelesninger, regneøvinger og obligatoriske ekskursjoner (2 dager) med påfølgende laboratoriearbeid og rapport.

Kursmaterieil: B. Brattli: Fysisk og kjemisk hydrogeologi, 2 utg., kompendium NTNU, 1999, samt annen utdelt litteratur.

Eksamensform: Skriftlig.

SIG0545 BERGMEK OG GEOTEKN**Bergmekanikk og geoteknikk
Rock and Soil Mechanics**

Faglærer: Professor Arne Myrvang, Inst. for geologi og bergteknikk, NN, Inst. for geoteknikk
 Koordinator: Professor Arne Myrvang
 Uketimer: Vår: 4F+4Ø+4S = 2,5Vt
 Tid:

F ma 9-11 OPAUD   Ø on 11-12 OPAUD
 F ti 15-17 OPAUD

3 timer etter avtale

Eksamen: 27. mai   Hjelpemidler: D   Øvinger: O   Karakter: TE

Mål: Emnet tar, med basis i klassisk mekanikk, sikte på å gi en innføring i hvordan berg og jord oppfører seg som materiale i forbindelse med anlegg i berg og jord, med hovedvekt på berg.

Forutsetning: Emne SIO1010 Mekanikk 1 eller tilsvarende kunnskaper.

Innhold: Bergmekanikk: Tredimensjonal spenningsberegning. Bergarters og bergmassers mekaniske egenskaper, bruddkriterier, reologi. Klassifisering av bergets styrke og oppsprekningsgrad. Spenninger i bergmassene. Spenningsfordeling rundt tunneler og bergrom. Eksperimentell spenningsanalyse i laboratorium og felt - strekkklapper, induktive givere, svingende streng, ekstensometere. Måling av bergspenninger og deformasjoner i felt. Fysiske og numeriske modeller for spenningsanalyse. Eksempler på praktisk bruk av bergmekaniske prinsipper. Geoteknikk (jordmekanikk): Beskrivelse av jord for ingeniørmessige formål. Spenninger og deformasjoner i jord. Eksperimentelle metoder til bestemmelse av mekaniske egenskaper av jord. Skråningsstabilitet. Praktiske eksempler på geotekniske problemstillinger.

Undervisningsform: Forelesninger, regneøvinger og demonstrasjoner.

Kursmaterieil: Kompendier.

Eksamensform: Skriftlig.

SIG0550 GIS FOR MINERALUTV
Geografiske informasjonssystemer for mineralutvinning
Geographic Information Systems for Mineral Extraction

Faglærer: Førstemanuensis Erik Ludvigsen

Uketimer: Høst: 2F+4Ø+6S = 2,5Vt

Tid:

F ma 8-10 GEAUD Ø on 10-13 GEØ2
 Ø to 10-13 GEØ2

Eksamen: - Hjelpemidler: - Øvinger: O Karakter: TØ

Mål: Forvaltning av stedfestede data knyttet til mineralutvinning.

Forutsetning: Ingen.

Innhold: Innsamling, lagring, presentasjon og analyse av geodata. Emnet inkluderer gaussiske stokastiske felt og statistisk metodikk for romlige variabler. Begrep som variogram, kriging og betinget simulering behandles.

Undervisningsform: Forelesninger og øvinger. Det inngår et to ukers obligatorisk feltkurs mellom 4. og 5. semester.

Kursmaterieill: Kompendier.

Eksamensform: Øvinger.

SIG0555 HMS I TUNGINDUSTRIEN
HMS i tungindustrien
Working Environment and Safety in Heavy Industry

Faglærer: Professor II Tom Myran

Uketimer: Vår: 2F+4Ø+6S = 2,5Vt

Tid:

F ti 10-12 OPAUD Ø ti 12-15 OPAUD

1 time etter avtale

Eksamen: 9. mai Hjelpemidler: D Øvinger: O Karakter: TE

Mål: Emnet tar sikte på å gi en bred innføring og kunnskap om arbeidet med Helse-Miljø-Sikkerhet (HMS) fortrinnsvis relatert til berg- og anleggsindustri, samt petroleumsvirksomhet.

Forutsetning: Ingen.

Innhold: Faktorer som påvirker indre og ytre miljø. Yrkeshygieniske, vernetekniske og sikkerhetsmessige aspekter. Yrkessykdommer, ulykker, eksplosjons- og brannvern. Arbeidsplassundersøkelser og yrkeshygieniske/vernetekniske vurderinger. Emnet behandler også de nasjonale Internkontrollforskriftene, den internasjonale ISO 14000 miljøstandard, samt det frivillige EMAS-systemet innen EU (Eco-Management and Audit Scheme), og viser hvordan disse brukes som styringsverktøy i HMS-arbeidet.

Undervisningsform: Forelesninger, øvinger og semesteroppgave. 2-dagers ekskursjon inngår som en del av emnet.

Kursmaterieill: Kompendier.

Eksamensform: Skriftlig.

SIG0560 RÅSTOFFOPPREDNING GK
Oppredning av primære og sekundære råmaterialer, grunnkurs
Processing of Primary and Secondary Raw Materials, Basic Course

Faglærer: Professor Knut Lyng Sandvik

Uketimer: Vår: 4F+4Ø+4S = 2,5Vt

Tid:

F to 12-14 OPAUD Ø to 14-15 OPAUD
 F fr 12-14 OPAUD

3 timer etter avtale

Eksamen: 20. mai Hjelpemidler: A Øvinger: O Karakter: TE

Mål: Emnet skal gi studentene en bakgrunn for å arbeide med fremstilling av uorganiske råstoffer for metallurgisk og kjemisk industri samt bygningsbransjen. Fremstillingen skjer tradisjonelt fra primære kilder (malmer og mineraler) men i tiltagende grad fra sekundære kilder (avfall og skrap).

Forutsetning: Almennlig god kunnskap i kjemi, mekanikk og fysikk. En bør også være motivert til å lære navnene på de vanligste mineralene hvis de ikke er kjent fra før.

Innhold: Emnet er delt opp i tre deler: (1) Partikkelteknologi, som gir kunnskap om struktur og kornstørrelse, reduksjon av kornstørrelse, prøvetaking av gods i partikulær form (kvalitetskontroll), transport, lagring og partikkelens

oppførsel i fluider. (2) Separasjonsprosesser, som gir kunnskap om skille etter kornstørrelse, etter egenvekt, etter magnetiske og elektriske egenskaper og etter overflatekjemiske egenskaper. (3) Oppredning i praksis. Målet er å gi en evne til å kombinere enhetsoperasjonene som er gjennomgått til prosesser for å fremstille foredele råvarer som fyller oppsatte kvalitetskriterier til mottagende industri. Som eksempler vises blant annet hvordan oppredningsteknologi brukes til fremstilling av magnetittkonsentrat, til fremstilling av stål og aluminiumråstoff fra bilvrak og til resirkulering av boreslam i oljeindustrien.

Undervisningsform: Forelesninger, stor vekt blir lagt på øvinger i laboratoriet med tilhørende simulering. To obligatoriske ekskursjoner, en med varighet to dager samt en kortere i Trondheims omegn.

Kursmaterieill: Sandvik m.fl: Oppredning av primære og sekundære råstoffer, Tapir.

Eksamensform: Skriftlig.

SIG0565 GJENVINNINGSTEKNIKK
Gjenvinningsteknikk
Processing of Secondary Raw Materials

Faglærer: Førsteamanuensis Maria Thornhill, Professor Knut Lyng Sandvik

Koordinator: Førsteamanuensis Maria Thornhill

Uketimer: Høst: 4F+4Ø+4S = 2,5Vt

Tid:

F ma 10-14 OPAUD Ø to 16-17 OPAUD

3 timer etter avtale

Eksamen: 5. desember Hjelpemidler: D Øvinger: O Karakter: TEØ

Mål: Emnet skal gi studentene en oversikt over metoder for oppredning av sekundære råmaterialer (skrap og avfall) og kunnskap hvordan materialsøfyene lukkes. Tungmetallforurensning, hvordan den unngås og bekjempelse skal gjennomgås.

Forutsetning: Emne SIG0560 Råstoffoppredning GK eller tilsvarende.

Innhold: Oppredningsteknikk anvendt mot skrap og avfall. Økonomi og volumer av resirkulering gjennomgås for utvalgte materialer. Tungmetallforurensning, oksidasjon og utluting av sulfidmineraler. Rensing og rehabilitering av forurensede områder. Deler av oppredningsteknikken: instrumentering, regulering, hydrometallurgi.

Undervisningsform: Forelesninger, øvinger i laboratorier, 2 obligatoriske feltøvinger i Trondheimsområdet.

Øvingene vil berøre sentrale deler av fagfeltet og telle med 25% i bedømmingen av eksamen.

Kursmaterieill: Sandvik m.fl: Oppredning av primære og sekundære råstoffer, Tapir, 1999. Utleverte kompendier. P. Baccini og P.H. Brunner: Metabolism of the anthroposphere, Tapir, 1991.

Eksamensform: Muntlig + øvinger.

SIG0570 SPREDN AV FORURENSN
Spredning av forurensning
Spreading of Pollution

Faglærer: Professor Knut Lyng Sandvik, Professor Sveinung Løset

Koordinator: Professor Knut Lyng Sandvik

Uketimer: Høst: 3F+2Ø+7S = 2,5Vt

Tid:

F ti 15-17 OPAUD Ø on 9-11 OPAUD
 F on 8-9 OPAUD

Eksamen: 13. desember Hjelpemidler: C Øvinger: O Karakter: TE

Mål: Emnet tar sikte på å gi studentene en innføring i mekanismer for spredning og transport av forurensning i ulike resipienter (vann, jord og luft).

Forutsetning: Elementær kunnskap i hydrodynamikk og hydrogeologi.

Innhold: Transport i havet: Tidevannsstrøm, vinddrevet strøm, kyststrøm. Oversikt over prinsipper for beregning av strøm i havområder og kystnære farvann. Transport i atmosfæren: Geostrofisk vind, vertikalt vindprofil, topografisk styring. Blandingsprosesser: Skjærspredning, turbulent diffusjon, tetthetsdrevet blanding (plumer). Statistisk metode og modellering. Forvitningsprosesser (olje): Fordampning, emulsjonsdannelse, dispergering, løselighet i vann, biologisk og foto-kjemisk nedbrytning. Svevestøv: Spredning og oppholdtider.

Undervisningsform: Kollokvier, regneøvinger og laboratedemonstrasjoner.

Kursmaterieill: Oppgis ved semesterstart.

Eksamensform: Skriftlig.

SIG0575 MINERALRÅSTOFFER**Mineralråstoffer****Mineral Raw Materials**

Faglærer: Professor Terje Malvik
 Uketimer: Høst: 3F+5Ø+4S = 2,5Vt
 Tid:

F to 13-15 GEØ2 Ø on 8-10 GEØ2
 F fr 10-11 GEØ2

3 timer etter avtale

Eksamen: 18. desember Hjelpemidler: D Øvinger: O Karakter: TEØ

Mål: Emnet tar sikte på å gi studentene grundige kunnskaper i forskjellige materialegenskaper som har betydning for en økonomisk utnyttelse av faste mineralske råstoffer og i noen viktige metoder til å undersøke mineralråstoffer.

Forutsetning: Grunnleggende kunnskap i kjemi, samt i mineralogi/ressursgeologi tilsvarende minst emnet SIG0506 Georessurser.

Innhold: Forelesningene dekker mineralogiske/mineralkjemiske og teksturelle forhold som har betydning for økonomisk utnyttelse av faste mineralske råstoffer, og andre viktige faktorer som gehalt, bi-produkt, skadelige elementer, verdifulle elementer osv. Gjennomgang av nasjonal mineralproduksjon, bruk av mineraler og viktige markedsaspekter for mineralske råstoffer. Det legges stor vekt på gjennomgåelse og praktiske øvinger i metoder til å undersøke mineralske råstoffer og produkt med hensyn på å bestemme tekniske aspekter for en mulig utnyttelse og vurdering av produktkvalitet/produktpotensiale. Basisteknologi for foredling av mineraler gjennomgås. Øvingstimen vil i tillegg til metodetrening benyttes til å gjennomgå eksempler på viktige mineralske råstoffer og produkt. Studentene skal undersøke mineralske råstoffer med utarbeidelse av lab. rapporter. Forskjellige teknikker omfatter forskjellige former for optisk mikroskopi som for eksempel flourescencemikroskopi, bildeanalyse, røntgenteknikker inkl. XRD, SEM/mikrosonde, o.a.

Undervisningsform: Forelesninger, laboratorieøvinger, litteraturstudier, ekskursjon. Prosjekt/øvinger teller 40% ved fastsettelse av karakteren.

Kursmaterieill: Utlevert materiale, utvalgte temaer fra lærebøker, artikler.

Eksamensform: Muntlig + øvinger.

SIG0580 GRUVEDRIFT**Gruvedrift****Mining Engineering**

Faglærer: Professor Kai Nielsen
 Uketimer: Høst: 2F+10S = 2,5Vt
 Tid:

F ma 8-10 OPAUD

Eksamen: 26. november Hjelpemidler: D Øvinger: F Karakter: TE

Mål: Emnet skal gi en oversikt over industriell utvinning av faste mineralske råstoffer knyttet til en forsvarlig samfunnsmessig og bedriftsøkonomisk forvaltning av ikke-fornybare naturressurser.

Forutsetning: Emne SIB3025 Anleggsteknikk GK eller tilsvarende kunnskaper.

Innhold: Hovedvekten vil bli lagt på metoder og utstyr for utvinning av alle typer faste mineralske råstoffer, samt arbeider forbundet med oppstart og avslutning av produksjonen. Emnet behandler også bedriftsøkonomi, kvalitetssikring og offentlig forvaltning.

Undervisningsform: Forelesninger, øvinger og bedriftsbesøk (feltkurs) når slike kan arrangeres.

Kursmaterieill: Kompendier.

Eksamensform: Skriftlig.

SIG0585 PROD AV TILSLAGSMATR**Produksjon av tilslagsmaterialer****Aggregate Production**

Faglærer: Professor Kai Nielsen
 Uketimer: Vår: 2F+10S = 2,5Vt
 Tid: Etter avtale

Eksamen: 23. mai Hjelpemidler: D Øvinger: F Karakter: TE

Mål: Emnet skal gi en bred kjennskap til industriell fremstilling av tilslagsmaterialer til bygningsformål med hele verdiskapningskjeden: Ressurs-produksjon-anvendelse/marked.

Forutsetning: Grunnleggende kunnskaper i geologi samt i gruvedrift eller anleggsteknikk.

Innhold: Hovedvekten vil bli lagt på tekniske og økonomiske forhold knyttet til knusing, sortering og materialhåndtering av steinmaterialer. Emnet behandler også tekniske krav til forskjellige tilslagsmaterialer og deres bruksområder, utvinning av råstoffene, planlegging for drift og avslutning med vekt på miljømessige forhold, samt kvalitetssikring.

Undervisningsform: Forelesninger, øvinger og bedriftsbesøk (feltkurs) når slike kan arrangeres.

Kursmaterieill: Kompendier.

Eksamensform: Skriftlig.

SIG0587 EKSP I TEAM TV PROSJ
Eksperter i team, tverrfaglig prosjekt
Experts in Team, Interdisciplinary Project

Faglærer: Professor Kai Nielsen

Uketimer: Vår: 5Ø+7S = 2,5Vt

Tid: Ø on 8-19 GEØ-2

Tema: Fornybar termisk energi fra jordskorpen. Produksjon, lagring og anvendelser.

Innhold: Fullstendig emnebeskrivelse, se egen side umiddelbart etter tabellene i studiehandboken.

SIG0590 MILJØ/GJENV FORDYPN
Miljø- og gjenvinningsteknikk, fordypningsemne
Environmental- and Recycling Techniques, Specialization

Faglærer: Professor Kai Nielsen, Professor Knut L. Sandvik, Professor Terje Malvik, Professor Arne Myrvang, Professor Tom Myran

Koordinator: Professor Knut L. Sandvik

Uketimer: Høst: 36S = 7,5Vt

Tid: Etter avtale

Eksamen: 12. desember Hjelpemidler: - Øvinger: O Karakter: TEØ

Mål: Emnet tar sikte på at studentene gjennom arbeid med et prosjekt og et fagstudium skal lære seg å arbeide systematisk innenfor og fordype seg i et aktuelt tema og formulere resultatene av studiet i en rapport.

Forutsetning: Emner fra Institutt for geologi og bergteknikk som tilbys innen studieretning Ressurs- og gjenvinningsteknikk eller tilsvarende kunnskaper.

Innhold: Emnet spenner over alle de områder innen miljøarbeid instituttet har kompetanse. Mulige områder for fordypning og prosjekt kan være: Gjenvinning, Grunnvannsproblemattikk, Spredning av forurensning, Bruk av løsmasser, Forurensede masser, Deponering, Arbeidsmiljø.

Det kan velges mellom følgende emnemoduler:

SIG05AI Hydrogeologi, videregående kurs - (1,25 Vt)

SIG05AJ Ingeniørgeologiske laboratoriemetoder - (1,25 Vt)

SIG05AM Oppredning i laboratoriet og på PC - (1,25 Vt)

SIG05AN Geologiske analysemetoder - (1,25 Vt)

SIG05AP Mineraler og bergarter - (1,25 Vt)

SIG05AT GIS for mineralutvinning - (1,25 Vt)

SIG05AV HMS - Bergarter og mineraler - (2,5 Vt)

SIG40BB Ingeniør- og miljøgeofysikk - (1,25 Vt)

SIO80AG Miljøsystemanalyser og LCA - (1,25 Vt)

Undervisningsform: Emnet er todelt, et prosjektarbeid tilsvarende 5 Vt (SIG0590P2) og et fagstudium tilsvarende 2,5 Vt. Fagstudiet består av to emnemoduler á 1,25 Vt. Slutt karakter fastsettes som en kombinasjon av eksamen (1/3) og prosjektarbeid (2/3).

Kursmaterieill: Oppgis ved semesterstart.

Eksamensform: Muntlig + øvinger (prosjektarbeid). Kontinuasjon i emnemodulen avholdes i januar.

SIG0591 ING GEOLOGI FORDYPN
Ingeniørgeologi, fordypningsemne
Engineering Geology, Specialization

Faglærer: Professor Bjørge Brattli, professor Einar Broch, Professor Arne Myrvang, Professor Bjørn Nilsen, Professor Kåre Rokoengen

Koordinator: Professor Bjørn Nilsen

Uketimer: Høst: 36S = 7,5Vt

Tid: Etter avtale

Eksamen: 12. desember Hjelpemidler: - Øvinger: O Karakter: TEØ

Mål: Emnet tar sikte på at studentene skal lære å arbeide systematisk innenfor et aktuelt ingeniørgeologisk tema, skaffe seg detaljkunnskap innen temaet gjennom litteraturstudier, teoretiske analyser og praktisk arbeid, samt å formulere resultatet av arbeidet i en egnet rapport.

Forutsetning: Eksamen i emne SIG0537 Ingeiørgeologi - Berg, VK og/eller SIG0540 Ingeiørgeologi - Løsmasser, VK eller tilsvarende forkunnskaper.

Innhold: Mulige emneområder for fordypning kan være for eksempel: Undersøkellesmetoder i berg og løsmasser / Lokal- og regional kvartærgeologisk utvikling / Skråningsstabilitet i berg og løsmasser / Planlegging av veg- og jernbanetunneler / Utnyttelse av undergrunnen i byområder / Stabilitetsvurderinger i forbindelse med gruvedrift / Stabilitetsforhold og sikringsmetoder i undergrunnsanlegg / Vannlekkasjer og tetningsmetoder i undergrunnsanlegg / Grunnvannsutttak i løsmasser og berg / Flom- og erosjonssikring / Avfallsdeponering i løsmasser og bergrom / Numerisk modellering / Egnethet av mineralske materialer som byggeråstoffer / Geofysiske måleteknikker og tolkning.

Følgende emnemoduler tilbys:

SIG05AF Brytningsmetoder for kull - (1,25 Vt)

SIG05AG Bergmekanikk knyttet til kullgruvedrift - (1,25 Vt)

SIG05AH Anvendt ingeniørgeologi - (1,25 Vt)

SIG05AI Hydrogeologi, videregående kurs - (1,25 Vt)

SIG05AJ Ingeiørgeologiske laboriemetoder - (1,25 Vt)

SIG05AK Internasjonale bergteknikkprosjekt - (1,25 Vt)

SIG05AP Mineraler og bergarter - (1,25 Vt)

SIG05AT GIS for mineralutvinning - (1,25 Vt)

SIG05AU Numerisk modellering for bergmekanikk - (1,25 Vt)

SIG40BB Ingeiør- og miljøgeofysikk, utvalgt teori, metoder eller programvare (1,25 Vt)

Undervisningsform: Emnet er todelt, et prosjektarbeid (SIG0591P2) tilsvarende 5 Vt og et fagstudium tilsvarende 2,5 Vt. Fagstudiet består av to emnemoduler á 1,25 Vt. Sluttarakter fastsettes som en kombinasjon av eksamen (1/3) og prosjektarbeid (2/3).

Kursmaterieil: Oppgis ved semesterstart.

Eksamensform: Muntlig + øvinger (prosjektarbeid). Kontinuasjon i emnemodulen avholdes i januar.

SIG0592 MINERALPROD FORDYPN

Mineralproduksjon, fordypningsemne

Mineral Production, Specialization

Faglærer: Professor Kai Nielsen, Professor Knut L. Sandvik, Professor Terje Malvik, Professor Arne Myrvang, Professor Tom Myran

Koordinator: Professor Kai Nielsen

Uketimer: Høst: 36S = 7,5Vt

Tid: Etter avtale

Eksamen: 12. desember   Hjelpemidler: -   Øvinger: O   Karakter: TEØ

Mål: Emnet tar sikte på at studentene gjennom arbeid med et prosjekt og et fagstudium skal lære seg å arbeide systematisk innenfor og fordype seg i et aktuelt tema og formulere resultatene av studiet i en rapport.

Forutsetning: Gruvedrift GK, Råstoffoppredning GK.

Innhold: Emnet kan behandle ulike tema innenfor hele prosessen fra utvinning av råstoff fra grunnen, via foredling, og frem til et salgbart produkt. Mulige emneområder for fordypning og prosjekt kan være: Forekomstbeskrivelse med hovedvekt på teknisk/økonomiske forhold / Gruveplanlegging: Teknisk/økonomiske forhold, stabilitet, sikkerhet-helse-miljø / Gruvedrift i dagbrudd og under jord, produksjonstekniske aspekter / Prosessutvikling / Foredling av mineralske råstoffer - produktutvikling / Miljømessige aspekter knyttet til mineralproduksjon / Metodestudier i relasjon til utvinning/foredling av mineraler.

Det kan velges blant følgende emnemoduler:

SIG05AA Industrimineraler - (1,25 Vt)

SIG05AC Gruvedrift 2 - (1,25 Vt)

SIG05AF Brytningsmetoder for kull - (1,25 Vt)

SIG05AG Bergmekanikk knyttet til kullgruvedrift - (1,25 Vt)

SIG05AI Hydrogeologi, videregående kurs - (1,25 Vt)

SIG05AJ Ingeiørgeologiske laboriemetoder - (1,25 Vt)

SIG05AK Internasjonale bergteknikkprosjekt - (1,25 Vt)

SIG05AM Oppredning i laboriet og på PC - (1,25 Vt)

SIG05AN Geologiske analysemetoder - (1,25 Vt)

SIG05AP Mineraler og bergarter - (1,25 Vt)

SIG05AT GIS for mineralutvinning - (1,25 Vt)

SIG40BA Malmgeofysikk, utvalgt teori, metoder eller programvare - (1,25 Vt)

Undervisningsform: Emnet er todelt, et prosjektarbeid tilsvarende 5 Vt (SIG0592P2) og et fagstudium tilsvarende 2,5 Vt. Fagstudiet består av to emnemoduler à 1,25 Vt. Sluttkarakter fastsettes som en kombinasjon av eksamen (1/3) og prosjektarbeid (2/3).

Kursmaterieill: Oppgis ved semesterstart.

Eksamensform: Muntlig + øvinger (prosjektarbeid). Kontinuasjon i emnemodulen avholdes i januar.

SIG0593 RESSURSGEOL FORDYPN
Ressursgeologi, fordypningsemne
Resource Geology, Specialization

Faglærer: Faglærer ved instituttet

Koordinator: Professor Richard Sinding-Larsen

Uketimer: Høst: 36S = 7,5Vt

Tid: Etter avtale

Eksamen: 12. desember   Hjelpemidler: -   Øvinger: O   Karakter: TEØ

Mål: Emnet tar sikte på at studentene gjennom arbeid med et prosjekt og et fagstudium skal lære seg å arbeide systematisk innenfor og fordype seg i temaet kvantifisering av ikke påviste hydrokarbon- eller mineralressurser og formulere resultatene i en rapport.

Forutsetning: SIG0530 Ressursgeologiske prinsipper og SIG0532 Ressursevaluering eller tilsvarende kunnskaper.

Innhold: Våre industrielle produkter er på en eller annen måte knyttet opp mot råstoffer gjennom en eller annen georessurs. Emneområdet Ressursgeologi dekker geologiske forutsetninger for tilstedeværelse samt kvantifisering av potensielt økonomisk utvinnbare uoppdagede hydrokarbon- eller mineralressursermengder. Mulige emneområder for fordypning kan være: Ressurskartlegging / Regional ressursprognoser / Ressursregnskap og ressursforvaltning / Bassenganalyse / Petroleumsystembeskrivelse / Letemodellanalyse / Prospektevaluering / Regional petroleumsgologi / Industrimineralressurser / Metalliske ressurser.

Det er mulig for fagstudiet å velge blant alle fakultetets emnemoduler etter avtale med koordinator.

Undervisningsform: Emnet er todelt; et prosjektarbeid tilsvarende 5 Vt (SIG0593P2) og et fagstudium tilsvarende 2,5 Vt. Sluttkarakter fastsettes som en kombinasjon av eksamen (1/3) og prosjektarbeid (2/3).

Kursmaterieill: Oppgis ved semesterstart.

Eksamensform: Muntlig + øvinger (prosjektarbeid). Kontinuasjon i emnemodulen avholdes i januar.

SIG0594 RESSURS PETR FORDYPN
Ressursevaluering petroleum, fordypningsemne
Petroleum Resources, Specialization

Faglærer: Professor Richard Sinding-Larsen

Uketimer: Høst: 36S = 7,5Vt

Tid: Etter avtale

Eksamen: 12. desember   Hjelpemidler: -   Øvinger: O   Karakter: TEØ

Mål: Emnet tar sikte på at studentene gjennom arbeid med et prosjekt og et fagstudium skal lære seg å arbeide systematisk innenfor og fordype seg i temaet petroleumressurser og formulere resultatene av studiet i et rapport.

Forutsetning: SIG0530 Ressursgeologiske prinsipper og SIG0532 Ressursevaluering.

Innhold: Petroleumressurser omhandler den systematiske påvisning av tilstedeværelse av petroleumressurser enten via kvalitative eller kvantitative metoder.

Mulige emneområder for fordypning kan være: Bassenganalyse / Petroleumsystembeskrivelse / Letemodellanalyse / Prospektevaluering / Regional petroleumsgologi / Vurdering av usikkerhet på alle trinn i oppstrømsprosessen / Evaluering av livssyklus økonomi til letemodeller, prospekter og petroleumsfelt.

Aktuelle tema for prosjekt kan være: Vurdering av usikkerheten i de norske ressursprognoser.

Det kan velges blant følgende emnemoduler:

SIG05AI Hydrogeologi, VK - (1,25 Vt)

SIG05AN Geologiske analysemetoder - (1,25 Vt)

SIG05AR Hydrokarbonressurser - (1,25 Vt)

SIG40AA Reservoarseismikk - (1,25 Vt)

SIG40AM Seismisk avbildning av sedimentære lagpakker, feltkurs - (1,25 Vt)

SIG40AN Geofaglig feltkurs på Svalbard - (1,25 Vt)

Undervisningsform: Emnet er todelt; et prosjektarbeid tilsvarende 5 Vt (SIG0594P2) og et fagstudium tilsvarende 2,5 Vt. Fagstudiet består av to emnemoduler à 1,25 Vt. Aktuelle emnemoduler og tema for prosjekt velges ut i samarbeid mellom student og faglærer. Sluttkarakter fastsettes som en kombinasjon av eksamen (1/3) og prosjektarbeid (2/3).

Kursmaterieill: Oppgis ved semesterstart.

Eksamensform: Muntlig + øvinger (prosjektarbeid). Kontinuasjon i emnemodulen avholdes i januar.

SIG0596 RESERVOAR FORDYPN
Reservoargeologi, fordypningsemne
Reservoir Geology, Specialization

Faglærer: Lærere i geologi og anvendt geofysikk

Koordinator: Professor NN

Uketimer: Høst: 36S = 7,5Vt

Tid: Etter avtale

Eksamen: 12. desember   Hjelpemidler: -   Øvinger: O   Karakter: TEØ

Mål: Emnet tar sikte på at studentene gjennom arbeid med et prosjekt og et fagstudium skal lære seg å arbeide systematisk innenfor, og fordype seg i et aktuelt tema innenfor emneområdet og formulere resultatene av studiet i en rapport.

Forutsetning: Emnekombinasjon Reservoargeologi eller annen emnekombinasjon innenfor Georessurser/ Petroleumsgeofag.

Innhold: Reservoargeologi omfatter anvendelser av alle geofysiske og geologiske metoder av betydning for kartlegging og beskrivelse av et petroleumsreservoar.

Aktuelle tema for prosjektet kan være: Evaluering og kartlegging av arkitektur / Permeabilitetsbarrierer og andre faktorer av betydning for reservoarmodellering / Petrofysiske studier eller diagenesestudier / Bassenganalyse.

Eksempler på relevante emnemoduler:

SIG05AW Petroleumsgeologi - sedimentologi - (1,25 Vt)

SIG05AX Petroleumsgeologi - strukturgeologi - (1,25 Vt)

SIG40AA Reservoarseismikk - (2,5 Vt)

SIG40AK Gravimetri og magnetometri - (1,25 Vt)

SIG40AL Bassengdannelse - (1,25 Vt)

SIG40AM Seismisk avbildning av sedimentære lagpakker, feltkurs - (1,25 Vt)

SIG40AN Geofaglig feltkurs på Svalbard - (1,25 Vt)

SIG40AO Seismiske emner - (1,25 Vt)

SIG40BC Petrofysikk, utvalgt teori, metoder eller programvare - (1,25 Vt)

SIG40BI Oppsprukkede reservoarer - (1,25 Vt)

SIG40BJ Anvendt reservoarsimulering - (1,25 Vt)

Undervisningsform: Emnet er todelt; et prosjektarbeid tilsvarende 5 Vt (SIG0596P2) og et fagstudium tilsvarende 2,5 Vt. Fagstudiet består av to emnemoduler á 1,25 Vt eller en emnemodul á 2,5 Vt. Aktuelle emnemoduler og tema for prosjekt velges ut i samarbeid mellom student og faglærer. Sluttkarakter fastsettes som en kombinasjon av eksamen (1/3) og prosjektarbeid (2/3).

Kursmaterieill: Oppgis ved semesterstart.

Eksamensform: Muntlig + øvinger (prosjektarbeid). Kontinuasjon i emnemodulen avholdes i januar.

SIG0597 TEKN GEOLOGI FORDYPN
Teknisk geologi, fordypningsemne
Technical Geology, Specialization

Faglærer: Faglærere i fagområdene Ingeniørgeologi, Bergmekanikk, Mineralproduksjon, Oppredning og HMS

Koordinator: Professor Arne Myrvang

Uketimer: Høst: 36S = 7,5Vt

Tid: Undervises ikke i studieåret 2002/03

Eksamen: -   Hjelpemidler: -   Øvinger: O   Karakter: TEØ

Mål: Emnet tar sikte på at studentene skal lære seg å arbeide systematisk med en ingeniørgeologisk problemstilling knyttet til bruk av berg og løsmasser som byggegrunn, eller tema knyttet til å nyttiggjøre seg en mineralsk ressurs gjennom utvinning og foredling av mineraler. Resultatet av fordypningen skal presenteres i en rapport.

Forutsetning: Ingeniørgeologi - Berg VK, Ingeniørgeologi - Løsmasser, VK, Gruvedrift GK eller Oppredning GK eller tilsvarende kunnskaper.

Innhold: Teknisk geologi omfatter en rekke emner det kan tilbys fordypning innenfor. Generelt vil emnene omfatte en rekke anvendte geologiske metoder (felt, laboratorie) og/eller teknologi/økonomi knyttet til produksjon av mineralske ressurser. Mulige emneområder det kan tilbys fordypning innenfor er: Undersøkellesmetoder i berg og løsmasser. Skråningsstabilitet i berg- og løsmasser. Utnyttelse av undergrunnen i byområder.

Stabilitetsvurderinger/sikringsmetoder i tilknytning til gruvedrift og undergrunnsanlegg. Vannlekkasjer og tetningsmetoder i undergrunnsanlegg. Grunnvannsutttak i løsmasser og berg. Avfallsdeponering i løsmasser og berg. Egnethet av mineralske materialer som byggeråstoffer. Beskrivelser av mineralske forekomster med fokus på tekniske/økonomiske forhold. Planlegging av gruver/berganlegg med sikte på økonomisk forvaltning av ressurser, herunder også helse-miljø-sikkerhet. Gruvedrift i dagbrudd og under jord. Foredling av mineralske ressurser - metodeutvikling - prosess- og produktutvikling. Det kan velges blant alle emnemodulene som instituttet tilbyr etter avtale med faglærer.

Undervisningsform: Emnet er todelt; et prosjektarbeid tilsvarende 5 Vt (SIG0597P2) og et fagstudium tilsvarende 2,5 Vt. Fagstudiet består av to emnemoduler á 1,25 Vt. Aktuelle emnemoduler og tema for prosjekt velges ut i samarbeid mellom student og faglærer. Slutt karakter fastsettes som en kombinasjon av eksamen (1/3) og prosjektarbeid (2/3).

Kursmaterieill: Oppgis ved semesterstart.

Eksamensform: Muntlig + øvinger (prosjektarbeid). Kontinuasjon i emnemodulen avholdes i januar.

Institutt for petroleumsteknologi og anvendt geofysikk

SIG4002 FYSIKK OG GEOFYSIKK

Fysikk og geofysikk

Physics and Geophysics

Faglærer: Professor Ole Bernt Lile, Førsteamanuensis Bård Tøtdal

Koordinator: Professor Ole Bernt Lile

Uketimer: Vår: 5F+2Ø+5S = 2,5Vt

Tid:

F ma	8-10	GEAUD	Ø to	13-15	GEAUD
F fr	10-13	GEAUD			

Eksamen: 5. mai   Hjelpemidler: C   Øvinger: O   Karakter: TE

For studenter ved Geofag og petroleumsteknologi.

Mål: Emnet skal gi en grunnleggende innføring i geofysiske metoder.

Forutsetning: Emne SIF4003 Fysikk.

Innhold: Elektromagnetisme, MR, radioaktivitet. Refleksjons- og refraksjonsseismikk. Gravimetri og magnetometri. Elektriske og elektromagnetiske metoder. Radiometri.

Undervisningsform: Forelesninger og øvinger. 2/3 av regneøvingene må være godkjent før eksamen.

Kursmaterieill: Fishbane, Gasiorowicz, Thornton: Physics for scientists and engineers. Parasnis: Principles of applied geophysics. John M. Reynolds: An Introduction to Applied and Environmental Geophysics, Wiley. Forelesningsnotater.

Eksamensform: Skriftlig.

SIG4011 PORØSE MEDIA/FLUIDM

Strømning i porøse media/Fluidmekanikk

Flow in Porous Media/Fluid Mechanics

Faglærer: Professor Ole Torsæter, Professor Tor Ytrehus

Koordinator: Professor Ole Torsæter

Uketimer: Vår: 4F+2Ø+6S = 2,5Vt

Tid:

F ti	8-10	GEAUD	Ø on	13-15	GEAUD
F to	10-12	GEAUD			

Eksamen: 26. mai   Hjelpemidler: D   Øvinger: O   Karakter: TE

For studenter ved Geofag og petroleumsteknologi.

Mål: Emnet skal gi studentene en innføring i fluidmekanikk og transport i porøse media.

Forutsetning: Ingen.

Innhold: Innhold: Fluiders egenskaper. Statikk: Trykk, roterende kar, trykkrefter på flater. Strømlinjer, materiell-derivert, divergens. Bernoulli's likning. Euler's bevegelseslikning. Kontrollvolumanalyse: Kontinuitet, kraftlov. Viskositet: Deformasjon, spenninger, Navier-Stokes likning, energilikning, rørstrømning. To-dimensjonal potensialstrømning. Egenskapene til porøse media. Porøsitet. Permeabilitet. Darcy's lov. Klinkenbergkorreksjonen. Høyhastighetsstrømning. Flerfase strømning. Kapillærtrykk. Relativ permeabilitet. Anvendelser innen geofag og petroleumsteknologi.

Undervisningsform: Forelesninger og regneøvinger.

Kursmaterieill: G. L. Chierici: Principles of Petroleum Reservoir Engineering, Vol. I, Springer, 1994. Bruce R. Munson, Donald F. Young og Theodore H. Okiishi: Fundamentals of fluid mechanics, John Wiley & Sons.

Eksamensform: Skriftlig.

SIG4015 RESERVOAREGENSKAPER**Bestemmelse av reservoaregenskaper ved laboratoriemålinger og brønntesting
Reservoir Property Determination by Core Analysis and Well Testing**

Faglærer: Professor Ole Torsæter, Professor Tom Aa. Jelmert

Koordinator: Professor Tom Aa. Jelmert

Uketimer: Vår: 4F+2Ø+6S = 2,5Vt

Tid:

F	ti	10-12	P1	Ø	fr	13-14	P1
F	on	8-10	P1				

1 time etter avtale

Eksamen: 13. mai

Hjelpemidler: D

Øvinger: O

Karakter: TEØ

Mål: Emnet skal gi grundig kjennskap til bestemmelse av reservoaregenskaper ved kjerneanalyse og brønntester. Det blir lagt vekt på praktiske problemstillinger. Anvendelse av teoriene ved reservoartekniske beregninger.

Forutsetning: Emne SIG4035 Reservoarfluider og strømning eller tilsvarende kunnskaper.

Innhold: Kjerneanalyse. Permeabilitet og porøsitet. Kapillærtrykk. Laboratoriemålinger. Oppskalering av kjernemålinger til reservoarforhold ved bruk av gjennomsnittsverdier, Leveretts J-kurve og korrelasjoner. Relativ permeabilitet. To-fase strømning. Brønntester: Trykkfall og trykkoppbyggingstester for olje- og gassbrønner. To-rate tester. Bestemmelse av gjennomsnittlig reservoartrykk. Interferenstester. Typekurver. Trykkderivert.

Undervisningsform: Forelesninger, regne- og laboratorieøvinger. Øvingene teller 20 % i sluttkarakteren. (PBL).

Kursmaterieill: G. L. Chierici: Principles of Petroleum Reservoir Engineering, Vol. I, Springer, 1994. T.A. Jelmert: Introduction to well testing, kompendium utgitt ved instituttet. Laboratoriemanualer.

Eksamensform: Skriftlig + øvinger.

SIG4017 ING-MILJØ GEOFYSIKK**Ingeniør- og miljøgeofysikk****Engineering and Environmental Geophysics**

Faglærer: Professor Ole Bernt Lile

Uketimer: Høst: 2F+2Ø+8S = 2,5Vt

Tid:

F	ti	10-11	OPAUD	Ø	ti	11-12	OPAUD
F	on	14-15	OPAUD	Ø	on	15-16	OPAUD

Eksamen: 30. november

Hjelpemidler: D

Øvinger: O

Karakter: TEØ

Mål: Forståelse av hvordan forskjellige geofysiske metoder kan bidra til å kartlegge undergrunnen for ingeniørgeologiske, hydrogeologiske, geotekniske og miljøtekniske formål, dvs. kartlegging av løsmasser, fjellkvalitet, grunnvann, forurensning m.m.

Forutsetning: Emne SIG4002 Fysikk og geofysikk eller tilsvarende grunnkurs i anvendt geofysikk.

Innhold: Elektriske metoder. Resistivitet (RP). Profilering. Vertikal elektrisk sondering (VES). Elektromagnetiske metode (VLF). Georadar (GPR). Refraksjonsseismikk. Refleksjonsseismikk. Nukleær/Proton magnetisk resonans (NMR, PMR). Loggemetoder.

Undervisningsform: Prosjektarbeid (PBL). Tolkning. Målinger og demonstrasjoner i felt. Forelesninger. Øvingene teller 60% ved fastsettelse av karakteren. Emnet foreleses på engelsk dersom masterstudenter velger emnet.

Kursmaterieill: John M. Reynolds: An Introduction to Applied and Environmental Geophysics, Wiley, eller Telford, Geldart, Sheriff: Applied Geophysics, Cambridge. Kursnotater. NGU-rapporter.

Eksamensform: Muntlig + øvinger.

SIG4020 SEISMISKE BØLGER**Seismisk bølgeforplantning****Seismic Wave Propagation**

Faglærer: Førsteamanuensis Egil Tjøland

Uketimer: Høst: 4F+2Ø+6S = 2,5Vt

Tid:

F	ma	15-17	P1	Ø	ti	8-9	P2
F	on	10-12	P1				

1 time etter avtale

Eksamen: 9. desember

Hjelpemidler: D

Øvinger: O

Karakter: TE

Mål: Emnet skal gi en oversikt over, og teoretisk forståelse av hvordan seismiske bølger forplanter seg i jorden, spesielt med henblikk på anvendelser av refleksjons-seismikk innen leting etter hydrokarboner.

Forutsetning: Emne SIG4002 Fysikk og geofysikk.

Innhold: Bølgeligningen og bølgeforplantning. En-dimensjonal bølgeforplantning. Elastisitetsteori. P- og S-bølger. Akustisk impedans. Refleksjon og transmisjon av plane bølger. Absorpsjon. Diffraksjon. Geometrisk spredning. Ray-tracing. Endelig differanse modellering. Bølgebanens geometri. Gangtidsapprosimasjoner og gangtidskorreksjoner. Multiple refleksjoner. Seismisk støy. Tolkning av hastighetsanalyse.

Undervisningsform: Forelesninger, feltkurs og regneøvinger. PBL.

Kursmaterieill: Sheriff & Geldart: Exploration Seismology, Cambridge.

Eksamensform: Skriftlig.

SIG4024 SEISMISK TOLKNING

Seismisk tolkning

Seismic Interpretation

Faglærer: Førsteamanuensis Egil Tjøland, Professor II Ståle Johansen

Koordinator: Førsteamanuensis Egil Tjøland

Uketimer: Vår: 2F+3Ø+7S = 2,5Vt

Tid:

F ti 8-10 P2 Ø fr 8-11 P2

Eksamen: 10. mai Hjelpemidler: D Øvinger: O Karakter: TEØ

Mål: Emnet skal gi innføring i avansert tolkning og modellering av refleksjonsseismiske data ved bruk av datatekniske hjelpemidler.

Forutsetning: Emne SIG4020 Seismisk bølgeforplantning.

Innhold: Tolkning av todimensjonale og tredimensjonale seismiske data på grafisk arbeidsstasjon. Fremstilling av seismiske tidskonturkart. Dybdekonvertering av seismiske tidskart (både fra stakkseksjoner og tidsmigrerte seksjoner). Inversjon av seismiske data etter stakk. Tredimensjonal seismisk modellering vha. stråleteori. Bruk av seismisk modellering til å planlegge seismisk datainnsamling.

Undervisningsform: Forelesninger og øvinger på arbeidsstasjon. Øvingene teller 60% ved fastsettelse av sluttkarakteren i emnet. PBL. Undervisningen foregår på engelsk dersom masterstudenter velger emnet.

Kursmaterieill: Kompendier.

Eksamensform: Muntlig + øvinger.

SIG4030 PROSESSERING AV PETR

Prosessering av petroleum

Processing of Petroleum

Faglærer: Professor Jon Steinar Gudmundsson

Uketimer: Vår: 4F+1Ø+7S = 2,5Vt

Tid:

F on 15-17 P1 Ø ti 14-15 P1
F fr 11-13 P1

Eksamen: 22. mai Hjelpemidler: D Øvinger: O Karakter: TEØ

Mål: Emnet omhandler teknologi og ingeniøraspekter av offshore behandling og prosessering av olje og gass.

Forutsetning: Emnene SIO1025 Termodynamikk 1 og SIG4035 Reservoarfluider eller tilsvarende kunnskaper.

Innhold: Prosess-systemer for olje og gass, rørstrøm, pumper og pumping, gasskompresjon, varmeovergang og varmevekslere, separasjonsberegninger, separatorene for gass/olje og olje/vann, gasshydrater, gasstørking, strømningsmåling, måling av andre sentrale prosess- og produktparametre, sikkerhet.

Undervisningsform: Forelesninger og ukentlige øvinger. Øvingene teller 25 % ved fastsettelse av sluttkarakteren i emnet. Obligatorisk feltkurs.

Kursmaterieill: Kompendium.

Eksamensform: Skriftlig + øvinger.

SIG4032 NATURGASS

Naturgass

Natural Gas

Faglærer: Professor Jon Steinar Gudmundsson

Uketimer: Høst: 3F+2Ø+7S = 2,5Vt

Tid:

F to 15-17 P1 Ø on 17-19 P1
F fr 13-14 P1

Eksamen: 2. desember Hjelpemidler: D Øvinger: O Karakter: TEØ

Mål: Emnet skal gi en innføring i naturgasssteknikk samt en oversikt over gassindustrien i Europa.

Forutsetning: Ingen.

Innhold: Oljenasjonen Norge vil etterhvert bli en gassnasjon, og vi nærmer oss med raske skritt metanaldren. Produksjon og transport av naturgass til Europa krever integrering av flere fagfelt, og behovet for sivilingeniørens helhetstenkning vises tydelig i naturgassindustrien. Følgende tema tas opp: Gassmarked og -ressurser, strømning i porøse media og gassegenskaper, gassreservoar og -brønner, gasstransport, -måling og -lagring, feltutbygging, økonomi, industriell anvendelse og miljøhensyn.

Undervisningsform: Forelesninger, feltkurs og gjesteforelesninger. Øvinger som teller 25% ved fastsettelse av karakteren.

Kursmaterieill: Utvalgte artikler etter anvisning fra faglærer.

Eksamensform: Skriftlig + øvinger.

SIG4035 RESERVOARFLUIDER
Reservoarfluider og strømning
Reservoir Fluids and Flow

Faglærer: Professor Curtis H. Whitson

Uketimer: Høst: 4F+6Ø+2S = 2,5Vt

Tid:

F to	8-10	P1	Ø	fr	10-11	P1
F fr	8-10	P1				

5 timer etter avtale

Eksamen: 29. november   Hjelpemidler: C   Øvinger: O   Karakter: TEØ

Mål: Emnet skal gi grunnleggende innføring i to sentrale temaer innen reservoarteknikk; reservoarfluiders fysiske oppførsel og strømning i brønner.

Forutsetning: Ingen.

Innhold: Fluid-delen av emnet behandler reservoarfluidenes egenskaper, hydrokarbonfaseoppførsel, PVT-laboratorieanalyse og bruk av PVT data i reservoarberegninger. Strømning-i-brønner delen av emnet behandler enkel-brønns oppførsel for stabil ("steady state") tilstander for gass og olje brønner, radiell, geometrier, samt gjennomgang av gass reservoar materialbalansen.

Undervisningsform: Forelesninger, regneøvinger og prosjektarbeid. Øvingene teller 50% av endelig karakter. Prosjektarbeid, PBL. Undervisningen foregår på engelsk.

Kursmaterieill: Deler av Phase Behaviour SPE monograph (Whitson og Brule). Utdelte notater og artikler.

Eksamensform: Skriftlig + øvinger.

SIG4038 RESERVOARUTVINNING
Reservoarutvinningsteknikk
Reservoir Recovery Techniques

Faglærer: Professor Jon Kleppe

Uketimer: Høst: 4F+4Ø+4S = 2,5Vt

Tid:

F ti	15-17	P1	Ø	to	18-19	P1
F on	14-16	P1				

3 timer etter avtale

Eksamen: 18. desember   Hjelpemidler: D   Øvinger: O   Karakter: TEØ

Mål: Emnet skal gi inngående kjennskap til fysiske forhold, prinsipper og metoder som vedrører utvinning av olje og gass fra reservoarer.

Forutsetning: Det forutsettes eksamen i emne SIG4011 Strømning i porøse media/Fluidmekanikk og SIG4015 Reservoaregenskaper eller tilsvarende kunnskaper.

Innhold: Emnet omfatter naturlige og tilførte energikilder, og analyse av deres innvirkning på utvinningsgraden av olje og gass fra forskjellige typer reservoarer. Temaoversikt: Olje-, gass- og gasskondensatsystemer; mikroskopisk og makroskopisk fortrenningseffektivitet; naturlige drivmekanismer; injeksjon av vann og gass; materialbalanseberegninger; strømningsligninger; brønnpåvisninger.

Undervisningsform: Forelesninger og obligatoriske regneøvinger. PBL. Øvingene teller 40% ved fastsettelse av slutt karakteren i emnet. Undervisningen foregår på engelsk.

Kursmaterieill: Oppgis ved semesterstart.

Eksamensform: Skriftlig + øvinger.

SIG4040 ANVENDT DATATEKNIKK
Anvendt datateknikk i petroleumsfag
Applied Computer Methods in Petroleum Science

Faglærer: Professor Jon Kleppe
 Uketimer: Høst: 2F+5Ø+5S = 2,5Vt
 Tid:

F ti 8-10 P1 Ø ma 11-14 P1

2 timer etter avtale

Eksamen: - Hjelpemidler: - Øvinger: O Karakter: TØ

Mål: Emnet skal utvikle ferdigheter i bruk av numeriske teknikker og datamaskin for løsning av tekniske problemer i petroleumsfagene.

Forutsetning: Ingen.

Innhold: Emnet omfatter metoder for kurvetilpasning, numerisk derivasjon, integrasjon, interpolasjon, ligningsløsning, løsning av ligningssystemer, statistiske metoder, numerisk løsning av differensialligninger m.m. anvendt på typiske problemstillinger som dekkes av petroleumsfagene. Det legges stor vekt på individuelle programmeringsøvinger (Fortran 77 og 90) og kjøring av programpakker på instituttets datamaskiner.

Undervisningsform: Forelesninger og omfattende programmeringsøvinger (Fortran).

Kursmaterieill: W.H. Preuss & S.A. Teukolsky: Numerical Recipes (Fortran Version), Cambridge University Press, Cambridge, 1992. Fortranbok vil bli annonsert ved semesterstart.

Eksamensform: Øvinger.

SIG4042 RESERVOARSIMULERING
Reservoarsimulering
Reservoir Simulation

Faglærer: Professor Jon Kleppe
 Uketimer: Vår: 4F+4Ø+4S = 2,5Vt
 Tid:

F ti 15-17 P1 Ø ma 17-18 P1
 F fr 8-10 P1

3 timer etter avtale

Eksamen: 5. mai Hjelpemidler: D Øvinger: O Karakter: TEØ

Mål: Emnet skal gi grunnlaget for matematisk simulering av strømning i petroleumreservoarer.

Forutsetning: Det forutsettes eksamen i emnene SIG4011 Strømning i porøse media/Fluidmekanikk, SIG4038 Reservoarutvinningsteknikk og SIG4015 Reservoaregenskaper eller tilsvarende.

Innhold: Emnet utvikler partielle differensialligninger for enfase og flerfase strømning i porøse materialer, og numeriske løsningsmetoder av disse ved hjelp av differansemetoder. Temaoversikt: Oppsummering av viktige bergarts- og fluidegenskaper. Utleddning av partielle differensialligninger. Numerisk løsning ved bruk av differansemetoder. Metoder for løsning av ikkelineære og lineære ligningssystemer. Modelltyper.

Undervisningsform: Forelesninger og obligatoriske programmeringsøvinger. PBL. Øvingene teller 40% ved fastsettelse av sluttkarakteren i emnet. Undervisningen foregår på engelsk.

Kursmaterieill: Oppgis ved semesterstart.

Eksamensform: Skriftlig + øvinger.

SIG4045 GEOFYS SIGNALANALYSE
Geofysisk signalanalyse
Geophysical Signal Analysis

Faglærer: Professor Bjørn Ursin
 Uketimer: Vår: 4F+2Ø+6S = 2,5Vt
 Tid:

F on 8-12 P2 Ø ti 12-13 P2

1 time etter avtale

Eksamen: 9. mai Hjelpemidler: D Øvinger: O Karakter: TE

Mål: Emnet skal gi en innføring i metoder for prosessering av geofysiske data.

Forutsetning: Emne SIG4002 Fysikk og geofysikk.

Innhold: Fourierrekker og Fouriertransformasjon. Lineære filtre. Diskret tid signaler. Den diskrete Fouriertransformasjonen. Ikke-rekursive og rekursive digitale filtre. Z-transformasjonen. Autokorrelasjonsfunksjonen.

Stabilitet av inversfiltre. Fjerning av overflaterrefleksjon og havbunnsmultipler. Minste kvadrats filtermetoder. Pulsformingsfiltre. Prediktiv dekonvolusjon. Fouriertransformasjon i tid og rom. Todimensjonale filtre.

Undervisningsform: Forelesninger og regneøvinger.

Kursmateriell: Kompendium.

Eksamensform: Skriftlig.

SIG4047 RESERVOARSEISMIKK

Reservoarseismikk

Reservoir Seismics

Faglærer: Professor Bjørn Ursin

Uketimer: Vår: 4F+1Ø+7S = 2,5Vt

Tid:

F ma 8-12 P2 Ø ti 14-15 P2

Eksamen: 14. mai Hjelpemidler: D Øvinger: O Karakter: TE

Mål: Emnet skal gi en forståelse av seismiske metoder anvendt i reservoargeologi og reservoarteknikk.

Forutsetning: Emne SIG4020 Seismisk bølgeforplantning.

Innhold: Sammenheng mellom reservoarparametre og seismiske parametre. Seismiske amplitudevariasjoner som funksjon av kilde-mottager avstand (AVO). Inversjon av null-offsetseismiske data. Sammenheng mellom brønnobservasjoner og seismikk. Reservoarovervåking ved gjentatte seismiske målinger. Havbunnseismikk.

Undervisningsform: Forelesninger og regneøvinger. Undervisningen foregår på engelsk dersom masterstudenter velger emnet.

Kursmateriell: Kompendium og tidsskriftartikler.

Eksamensform: Skriftlig.

SIG4050 PETROFYSIKK GK

Petrofysikk, grunnkurs

Petrophysics, Fundamentals

Faglærer: Amanuensis Helge Langeland, Professor Ole Bernt Lile, Seniorforsker Ton Loermans

Koordinator: Amanuensis Helge Langeland

Uketimer: Vår: 4F+2Ø+6S = 2,5Vt

Tid:

F ma 12-14 P1 Ø on 14-15 P1
F on 12-14 P1

1 time etter avtale

Eksamen: 6. mai Hjelpemidler: D Øvinger: O Karakter: TEØ

Mål: Gje ei innføring i dei vanlegaste målingane som ein gjer i borehol og praktisk tolking av desse.

Forutsetning: Grunnleggande kunnskapar i fysikk, geologi og matematikk.

Innhold: Grunnleggande petrofysiske begrep og likningar. Dei viktigaste logge-metodane: Måling av resistivitet, naturleg gammastråling, nøytronporøsitet, tettleik, midlare atomnummer, P_e , akustiske parametrar, måling av formasjonstrykk. Målemiljø og geometriske forhold i eit borehol - korrigeringsfaktorar. Nukleær magnetisk resonans, NMR. Produksjonslogging. Dielektriske eigenskapar. Sammenheng mellom dei målte parametrane og bergartenes porøsitet, permeabilitet, væske/gass-metning, litologi og leirinnhald. Bruk av kjernedata. Trykkmåling. I øvingsopplegget blir det lagt stor vekt på arbeid med loggdata og praktisk tolkingsteknikk. Introduksjon til programvare for tolking av brønnndata.

Undervisningsform: Forelesningar og gruppe-arbeid. PBL kan bli brukt. Obligatoriske øvingar. Utvalde øvingar tel 25% i emnets karakter.

Kursmateriell: Kompendium, forelesningsnotatar, Schlumberger Charts. Artiklar. Loggdata frå Nordsjøen.

Eksamensform: Skriftlig + øvingar.

SIG4052 PETR FYS TOLK VK

Petrofysikk, tolking av brønnndata, videregående kurs

Petrophysics, Interpretation of Well Data, Advanced Course

Faglærer: Amanuensis Helge Langeland, Professor Ole Bernt Lile

Koordinator: Seniorforskar Ton Loermans

Uketimer: Høst: 4F+2Ø+6S = 2,5Vt

Tid:

F ti 10-12 P1

Ø to 12-13 P1

F to 10-12 P1

1 time etter avtale

Eksamen: 14. desember

Hjelpemidler: D

Øvinger: O

Karakter: TEØ

Mål: Gje ei vidare fordjupning og forståelse av data frå borehol, målemetodar brukte i borehol, kva informasjons-potensiale desse har. Bruk av slike data i integreert evaluering av reservoareigenskapar.

Forutsetning: Emnet byggjer på emnet SIG4050 Petrofysikk GK, MSG4150 Petrophysics Basic Course eller tilsvarende kunnskapar.

Innhold: Emnet fokuserer på utvalde emne og metodar for innsamling og tolking av brønndata. I emnet vil det bli prosjektøvingar knytte opp mot Gullfaksdatabasen. Studentane vil lære å bruke databaserte moderne tolkingsverktøy. Integrasjon med andre datatypar. Kunnskapane frå grunnkurset vil bli bygde ut, og nye metodar introduserte. Grunnleggande petrofysiske synspunkt og relasjonar. Radiometriske metodar i opne og fora borehol: Spektrometri - naturleg og indusert, nøytron levetids-målingar (vassmetning bak foringsrøret), mudlogging. Nukleær magnetisk resonans, NMR. Eigenskapar hos leire og skifer. Vassmetnings-modellar i skifrige formasjonar. Bruk av kjernedata. Trykkmålingar.

Undervisningsform: Forelesning, obligatoriske øvingar. Bearbeiding av data vha. programvare for tolking av brønndata. Prosjektbaserte læringsmetodar (PBL) med gruppearbeid vil bli brukte i undervisningsopplegget. Emnet blir undervist på engelsk dersom masterstudentar vel emnet. Utvalde øvingar vil telje 25%.

Kursmaterieill: Artiklar, forelesningsnotat og anna relevant litteratur.

Eksamensform: Skriftleg + øvingar.

SIG4054 FORM MEK OG FYSIKK **Formasjonsmekanikk og bergartsfysikk** **Formation Mechanics and Rock Physics**

Faglærer: Professor Rune M. Holt

Uketimer: Vår: 3F+3Ø+6S = 2,5Vt

Tid:

F ma 15-17 P2

Ø fr 12-14 P2

F fr 11-12 P2

1 time etter avtale

Eksamen: 14. mai

Hjelpemidler: D

Øvinger: O

Karakter: TEØ

Mål: Emnet tar sikte på å gi en dypere forståelse av bergmekaniske og bergartsfysiske sammenhenger med tanke på bedre tolkning av petrofysiske data samt bedre reservoarbeskrivelse.

Forutsetning: Bygger på basisemner i 1.-3. årskurs i sivilingeniørstudiet, spesielt emne SIO1021 Mekanikk i petroleumsteknologi GK.

Innhold: Emnet vil starte med en kort repetisjon av elastisitetsteori og innføring i poroelastisk teori. Akustisk bølgeforplantning i bergarter: Bølgelikning, P- og S-bølger. Prinsipper for måling av lydshastighet i laboratoriet. Enkle bergartsfysiske modeller, i hovedsak bygget på Biot-Gassmann's teori og kritisk porøsitetbegrepet. Observerte og modellerte sammenhenger mellom hastigheter og porøsitet, litologi, fluidmetning, og mekaniske spenninger/poretrykk. Anisotropi. Akustiske logger: Full bølgeform analyse. Dipol/multipol kilder. Anvendelse av akustiske logger i formasjonsevaluering. Formasjonsmekanikk: Evaluering av bergmekaniske egenskaper fra laboratorie- og feltmålinger. Sammenheng mellom mekaniske egenskaper og sedimentære bergarters (leirskifer, sandstein, kalk) opprinnelse, struktur og mineralogi. Spenninger i jorda, tektonikk. Normale og abnormale poretrykk. Spenningsbestemmelse. Reservoargeomekanikk; Reservoar kompaksjon og overflate innsynking. Reservoarets spenningssti. Spenningseffekter på porøsitet, korreksjon av kjernemålt porøsitet. Kompaksjon som drivmekanisme. Relasjoner mellom porøsitet og permeabilitet (Kozeny-Carman likningen), spenningsavhengig permeabilitet. Koplek geomekanisk reservoarsimulering.

Undervisningsform: Forelesninger, regne- og laboratorieøvinger. Studentene skal skrive og presentere en semesterrapport på basis av litteraturstudium og dataanalyse. PBL. Øvingene teller 25% ved fastsettelsen av karakteren. Undervisningen foregår på engelsk dersom masterstudenter velger emnet.

Kursmaterieill: Kompendier.

Eksamensform: Skriftlig + øvinger.

SIG4056 PETR FYS UTV EMNE VK**Petrofysikk, utvalgte emner, videregående kurs
Petrophysics, Selected Topics, Advanced Course**

Faglærer: Seniorforsker Ton Loermans, Amanuensis Helge Langeland, Professor Ole Bernt Lile

Koordinator: Seniorforsker Ton Loermans

Uketimer: Vår: 4F+2Ø+6S = 2,5Vt

Tid:

F	ti	10-12	P2	Ø	to	14-15	P2
F	to	12-14	P2				

1 time etter avtale

Eksamen: 30. mai

Hjelpemidler: D

Øvinger: O

Karakter: TEØ

Mål: Gje ei vidare fordjupning og forståelse av ein del utvalde emner: Data frå borehol, målemtodar brukte i borehol, kva informasjons-potensiale desse har.

Forutsetning: Emnet byggjer på emne SIG4052 Petrofysikk, tolking av brønndata VK, eller tilsvarende kunnskaper.

Innhold: Emnet fokuserer på utvalde emne og metodar for innsamling og tolkning av brønndata. I kurset vil det bli prosjektøvingar knytte opp mot Gullfaksdatabasen. Studentane vil lære å bruke databaserte moderne tolkningsverktøy. Integrasjon med andre datatypar: Nukleær magnetisk resonans, NMR. Avbilding av boreholsveggen og dipmetermålingar. Formasjonsevaluering under boring, FEWD. Reservoar- og produksjonsmonitorering.

Undervisningsform: Forelesning, obligatoriske øvingar. Bearbeiding av data vjh. av programvare for tolkning av brønndata. Prosjektbaserte læringsmetodar (PBL) med gruppearbeid vil bli brukte ein del i undervisningsopplegget. Utvalde øvingar tel 25%. Emnet blir undervist på engelsk dersom masterstudentar vel emnet.

Kursmateriell: Artiklar, forelesningsnotat og anna relevant litteratur.

Eksamensform: Skriftleg + øvingar.

SIG4060 SEISMISKE DATA**Seismisk datainnsamling og prosessering
Seismic Data Acquisition and Processing**

Faglærer: Professor Martin Landrø

Uketimer: Høst: 3F+2Ø+7S = 2,5Vt

Tid:

F	ma	8-11	P1	Ø	on	12-14	P1
---	----	------	----	---	----	-------	----

Eksamen: 2. desember

Hjelpemidler: D

Øvinger: O

Karakter: TEØ

Mål: Emnet skal gi en innføring i hvordan innsamling av store mengder av refleksjonsseismiske data foretas og hvordan disse behandles etterpå.

Forutsetning: Emnene SIG4020 Seismisk bølgeforplantning og SIG4045 Geofysisk signalanalyse.

Innhold: Seismisk datainnsamling. Energikilder, sensorer og registreringsutstyr. Seismiske arrayer. Romlig sampling. Seismisk databehandling. Dataformat og plottemetoder. Dekonvolusjon. Hastighetsanalyse og stakk. Gangtidsberegninger. To-dimensjonale filtre. Dip moveout. Bølgelikningsmigrasjon. Tre-dimensjonale seismiske undersøkelser. Prosessering av vertikale seismiske profiler.

Undervisningsform: Forelesninger. Øvinger på datalab. Undervisningen er prosjektbasert, der prosjektet består i å prosessere et seismisk datasett. Prosjektarbeidet teller 40% ved fastsettelse av sluttkarakteren i emnet.

Undervisningen foregår på engelsk dersom masterstudenter velget emnet.

Kursmateriell: Ö. Yilmaz: Seismic data processing, SEG, Tulsa. Kompendier.

Eksamensform: Skriftlig + øvinger.

SIG4063 GRAVIMETR MAGNETOMET**Gravimetri og magnetometri
Gravimetry and Magnetometry**

Faglærer: Professor II Jan Reidar Skilbrei

Uketimer: Høst: 4F+1Ø+7S = 2,5Vt

Tid: Etter avtale

Eksamen: 6. desember

Hjelpemidler: C

Øvinger: O

Karakter: TE

Mål: Emnet skal gi kunnskaper om moderne teknikker for prosessering og tolkning av gravimetrisk og magnetisk data.

Forutsetning: Emne SIG4002 Fysikk og geofysikk eller tilsvarende forkunnskaper.

Innhold: Potensialfeltteori. Måling av jordens tyngdefelt. Korreksjoner. Måling av jordens magnetfelt. Anomalier fra enkle geometriske modeller. Tolking av potensialfelt data. Fouriertransformasjon. Prosessering i

bølgetallsdomenet, 1D og 2D. Anomaliseparasjon. Direkte og indirekte metoder. Autokorrelasjon. Werner dekonvolusjon. Euler dekonvolusjon. Talwani 2D og 2,5D. Petrofysikk, magnetiske egenskaper, tetthet. Bildebehandling. Geografiske informasjonssystemer. Tilgjengelige aeromagnetiske, gravimetrisk og petrofysiske data i Norge.

Undervisningsform: Forelesninger og øvinger. Undervisningen foregår på engelsk dersom masterstudenter velger emnet. Når forelesningene starter, vil det opplyses om hvilke øvinger som er obligatoriske.

Kursmaterieill: M. B. Dobrin and C.H. Savit: Introduction to Geophysical Prospecting, 4th ed., McGraw-Hill Book Company, 1988, eller John M. Reynolds: An Introduction to Applied and Environmental Geophysics, Wiley.

Kompendier. Artikler fra tidsskrifter.

Eksamensform: Skriftlig.

SIG4070   UNDERVANNS PROD SYST
Undervannsproduksjonssystemer
Subsea Production Systems

Faglærer: Professor Sigbjørn Sangesland

Uketimer: Vår: 4F+1Ø+7S = 2,5Vt

Tid:

F	ma	10-12	P1	Ø	fr	10-11	P1
F	to	8-10	P1				

Eksamen: 19. mai

Hjelpemidler: A

Øvinger: O

Karakter: TE

Mål: Gi en grunnleggende innføring i etablering, utforming, operasjon og vedlikehold av undervannskomplettete brønner.

Forutsetning: Ingen.

Innhold: Boring av undervannsbrønner, prosedyre og utfordringer knyttet til operasjoner på store havdyp fra flytende fartøy. Håndtering og operasjon av stigerør, stigerørsmargin, fartøy posisjonering og forankring. Oversikt over alternative løsninger for feltutbygging og kriterier som påvirker valg. Elementer i undervannsproduksjonssystemer. Brønnfundament, brønnhode, ventiltre konfigurasjon, manifold- og rørsystemer for brønnstrøm, nedihulls- og havbunnsbaserte pumpe- og prosesseringssystemer, kontrollsystemer for produksjon og brønnvedlikehold. Metoder for brønnintervensjon og håndtering av utstyr fra flytende fartøy, krav til fartøy og kompenseringssystemer. Sikkerhet- og pålitelighetsbetraktninger. Trend og fremtidig teknologiutvikling for undervannskomplettete brønner.

Undervisningsform: Forelesninger og øvinger.

Kursmaterieill: Forelesningsnotater.

Eksamensform: Skriftlig.

SIG4075   DYPBORINGSTEKNIKK
Dypboringsteknikk
Drilling Engineering

Faglærer: Professor Arild Rødland

Uketimer: Vår: 4F+1Ø+7S = 2,5Vt

Tid:

F	ti	12-14	P1	Ø	ma	15-16	P1
F	on	10-12	P1				

Eksamen: 27. mai

Hjelpemidler: B

Øvinger: O

Karakter: TEØ

Mål: Basiskompetanse for boring av vertikale olje- og gassbrønner.

Forutsetning: Emne SIO1021 Mekanikk i petroleumsteknologi GK.

Innhold: Prosessbeskrivelse: Utstyr og metode for boring, komponenter sammenstilling og arrangement.

Prosessanalyse: Heising, pumping og rotasjon, komponent- og systembelastning, dimensjonering, sikkerhetsfaktorer. Styring av borehullet. Belastninger på borestrengen, borestrengdimensjonering, kritiske svingninger. Borehullssikring, boreslam, foringsrør, foringsrøranalyse, belastninger og dimensjonering.

Undervisningsform: Forelesninger, obligatorisk feltundervisning, gruppearbeid i øvingstimmene, problem- og beslutningsorientert. (PBL). Dialog om beslutningsvalg og problemløsning. Øvingene teller 25% ved fastsettelse av slutt karakter i emnet.

Kursmaterieill: Oppgis ved semesterstart.

Eksamensform: Skriftlig + øvinger.

SIG4077 HØYAVVIKSBORING
Høyavviksboring
High Deviation Drilling

Faglærer: Professor Arild Rødland
 Uketimer: Høst: 4F+1Ø+7S = 2,5Vt
 Tid:

F on 8-10 P1 Ø ma 17-18 P1
 F to 13-15 P1

Eksamen: 5. desember Hjelpemidler: A Øvinger: O Karakter: TEØ

Mål: Emnet gir en innføring i metodene for høyavviks- og horisontalboring, identifiserer forhold som er av betydning og gir innblikk i beregninger som er nødvendig for planlegging og gjennomføring av slike borehull.

Forutsetning: Grunnleggende emner i boring.

Innhold: Avviksboring; historikk og bakgrunn. Aktualitet, betraktninger om fordel/ulempe og metodikk for beregning av hensiktsmessighet i forhold til alternativer. Gjennomgår basisutstyr og metodikk for boring av avvikshull, aksialbevegelse, rotasjon og pumping, dessuten basismetodikk og utstyr for sikring av borehullet, slam og foringsrørssystemer. Gjennomgår spesielle metoder og utstyr for retningsforandring og -kontroll, aktuell borebanekompleksitet og tilhørende utstyr og systemer. Videre metoder for beregning av borebanen, målnøyaktighet. Kraft- og effektbalanser i høyavviks- og horisontale hull, roterende streng/ikke-roterende. Borestreng i strekk/kompresjon, bukling og buklingkriterier, registrering av bukling, konsekvenser. Anbringelse av skyvkraft foran i strengen, konsepter, virkning og konsekvenser. Boring av tynnhull, tynnhullsstreng, endring av grensebetingelser ved boring av tynnhull. Boring med kveilerør, fordel/ulemper, metodikk og utstyr, kraft- og effektbalanser ved bruk av kveilerør.

Undervisningsform: Forelesninger og øvinger. Øvingene teller 25% ved fastsettelse av karakteren.

Undervisningen foregår på engelsk dersom masterstudenter velger emnet.

Kursmaterieill: Eget kompendium. Aktuelle lærebøker oppgis ved semesterstart.

Eksamensform: Skriftlig + øvinger.

SIG4081 BRØNNVÆSK HYDRAULIKK
Brønnvæske hydraulikk
Drilling Fluids and Well Hydraulics

Faglærer: Førsteamanuensis Pål Skalle
 Uketimer: Vår: 4F+2Ø+6S = 2,5Vt
 Tid:

F ma 8-10 P1 Ø fr 14-15 P1
 F to 13-15 P1

1 time etter avtale

Eksamen: 23. mai Hjelpemidler: D Øvinger: O Karakter: TEØ

Mål: Emnet skal gi en oversikt over de viktigste sikkerhetsmessige elementene som inngår i et boreprogram, vurderinger og tiltak for å unngå problemene og for å løse problemene.

Forutsetning: SIG4075 Dypboringsteknikk.

Innhold: Trykk i sedimentære formasjoner, prediksjon av poretrykk og oppsprekkemotstand, setting og sementering av foringsrør, konvensjonell trykkontroll (deteksjon av ustabil hull, stengning av brønn, drepeprosedyrer), slamtransport av fri og løst gass, sikkerhetsaspekter ved boring på dypt vann, kaldt miljø, lav oppsprekkemotstand, høy kick-frekvens, hydratdannelse, grunn gass- og vannstrøm.

Undervisningsform: Forelesninger og PBL-gruppearbeid. Øvingene teller 25% ved fastsettelse av karakteren.

Undervisningen foregår på engelsk dersom masterstudenter velger emnet.

Kursmaterieill: SPE lærebok: Applied Drilling Engineering. Kompendium.

Eksamensform: Skriftlig + øvinger.

SIG4083 OPPSPRUKNE RESERVOAR
Oppsprukne reservoarer
Fractured Reservoirs

Faglærer: Professor Ole Torsæter
 Uketimer: Vår: 3F+2Ø+7S = 2,5Vt
 Tid: Etter avtale

Eksamen: 16. mai Hjelpemidler: A Øvinger: O Karakter: TE

Mål: Emnet skal gi kjennskap til grunnleggende metoder for analyse av strømming i oppsprukne reservoarer.

Forutsetning: Basiskunnskaper i reservoarteknikk.

Innhold: Klassifikasjon av og konsepter for oppsprukne porøse media. Valg av modeller. Geologiske årsaker til oppsprekking. Påvising, evaluering og karakterisering av sprekksystemer. Enfase strømning: Brønntester, lagringseffekter, typekurver. Driv-mekanismer: Kapillærkrefter, gravitasjon, viskøse krefter, diffusjon. Produksjonsmodeller: Vanddriv- og gasshatt-modeller, modifiserte materialbalanse-modeller og numeriske simuleringsmodeller.

Undervisningsform: Forelesninger og regneøvinger. Undervisningen foregår på engelsk dersom masterstudenter velger emnet.

Kursmaterieill: T.D. van Golf Racht. Fundamentals of fractured reservoir engineering, Elsevier, 1982. Artikler og forelesningsnotater.

Eksamensform: Skriftlig.

SIG4087 BRØNNTEKNOLOGI

Brønnteknologi Well Technology

Faglærer: Professor Michael Golan

Uketimer: Vår: 3F+2Ø+7S = 2,5Vt

Tid:

F	ti	8-10	P1	Ø	to	11-13	P1
F	to	10-11	P1				

Eksamen: 28. mai

Hjelpemidler: B

Øvinger: O

Karakter: TEØ

Mål: Emnet tar sikte på å gi en omfattende innsikt i brønnkonstruksjon og brønnvedlikehold.

Forutsetning: Ingen.

Innhold: Funksjonskrav, utforming, konstruksjon, operasjon og vedlikehold av plattform- og undervannskompletterte brønner. Brønn- og ventiltre konfigurasjon. Intervensjonsmetoder og verktøy (kabel, kveilerør, sammenskrudd rørstreng). Krav til overflateutstyr. Krav til installasjons- og vedlikeholdsartøy/operasjonskarakteristikk/posisjonering/forankring, hivkompensering, stive- og fleksible stigerørskonfigurasjoner med tilhørende utstyr for brønnkontroll. Sikkerhet og pålitelighet. Operasjonsplanlegging og kostnadsestimering av brønnutstyr og brønnsystemer. I tillegg vil følgende deler bli dekket: Formasjonsskade, stimulering, sandkontroll, produksjonslogging, produksjon fra horisontale brønner og modellering av flerfase strømning i olje og gassbrønner.

Undervisningsform: Forelesninger og øvinger. Øvingene teller 20% ved fastsettelse av sluttkarakteren i emnet. Undervisningen foregår på engelsk dersom masterstudenter velger emnet.

Kursmaterieill: Oppgis ved semesterstart.

Eksamensform: Skriftlig + øvinger.

SIG4090 BRØNNTESTING VK

Brønntesting, videregående kurs Well Testing, Advanced Course

Faglærer: Professor Tom Aage Jelmert

Uketimer: Høst: 3F+1Ø+8S = 2,5Vt

Tid:

F	ma	11-12	P2	Ø	fr	10-11	P2
F	fr	8-10	P2				

Eksamen: 30. november

Hjelpemidler: D

Øvinger: F

Karakter: TE

Mål: Man tar sikte på å gi en grunnleggende innføring i det matematiske grunnlaget for brønntesting.

Forutsetning: Grunnleggende kunnskaper i matematikk og emne SIG4015 Reservoaregenskaper eller tilsvarende kunnskaper.

Innhold: Typekurver: Logaritmisk derivert. Kvadratrot derivert. Filtrering av støy. Anvendelse på trykkoppbygging og fler-rate tester. Kildedefunksjoner: Kilder i form av linjer og plan. Effekten av grenser. Horisontale brønner: Tolkningsteknikk. Dimensjonsløse variable. Laplace transformasjonen: Repetisjon av Laplace transformasjonen, løsning av differensiallikninger. Elementært om Bessel funksjoner. Konvulsjon og dekonvulsjon. Numeriske teknikker. Spesielle tester: Impuls tester. Konstant trykk tester. Oppsprukne reservoarer: Effekten av porøse lag med og uten krysstrømning. Lagdelte reservoarer: Effekten av blokker med pseudo-stasjonær og transient strømning. Flerfase strømning: Pseudo potensial funksjoner. Anvendelse av teoriene.

Undervisningsform: Forelesninger og regneøvinger.

Kursmaterieill: T.A. Jelmert: Fundamentals of well testing, kompendium utgitt ved instituttet.

Eksamensform: Skriftlig.

SIG4092 RESERVOAREVALUERING**Reservoarevaluering
Reservoir Evaluation**

Faglærer: Professor Tom Aage Jelmert

Uketimer: Vår: 3F+1Ø+8S = 2,5Vt

Tid: Etter avtale

Eksamen: 21. mai   Hjelpemidler: D   Øvinger: O   Karakter: TEØ

Mål: Man tar sikte på å gi en tverrfaglig innføring i bestemmelse og beskrivelse av reservoaregenskaper. Hovedvekten legges på brønntester.

Forutsetning: SIG4015 Reservoaregenskaper eller tilsvarende kunnskaper.

Innhold: Bestemmelse av reservoarparametre og gjennomføring av: Gasstester og borestrengtester. Horisontale brønner: Spesielle strømningsperioder og tolkning av brønntester. Kvantifisering av usikkerhet, regresjon og konfidensintervall. Sammenligning av resultater fra kjerneprøver og brønntester. Sentraltendens. P-gjennomsnitt. Lengdeskalaer. Reservoarparametre fra logging. Formasjonstesteren: Utstyr og tolkning. Sensitivitetsanalyse. Integrering av strømnings- og petrofysikkmodeller. Effekten av produksjon, Gassmanns ligning. Spenningsavhengig permeabilitet, porøsitet etc. Effekten av spenningsavhengighet på brønntester.

Undervisningsform: Forelesninger og øvinger. Øvingene teller 30 % i endelig karakter.

Kursmateriell: R.N. Horne: Modern Well Test Analysis. I tillegg notater utgitt ved instituttet.

Eksamensform: Skriftlig + øvinger.

SIG4095 PRODUKSJONSBRØNNER**Produksjonsbrønner
Production Wells**

Faglærer: Professor Harald A. Asheim

Uketimer: Høst: 4F+1Ø+7S = 2,5Vt

Tid:

F ma 8-10 P2

Ø ma 10-11 P2

F fr 11-13 P2

Eksamen: 26. november   Hjelpemidler: C   Øvinger: O   Karakter: TE

Mål: Prediksjon av strømningskapasitet, produktivitet, for olje og gassbrønner.

Forutsetning: Obligatoriske emner tilsvarende siv.ing.studiets 1. og 2. avdeling.

Innhold: Innstrømning til vertikale og horisontale brønner, skin ved formasjonsskade og på grunn av komplettering. Flerfasestrømning i røyr og gjennom ventiler. Produktivitet.

Undervisningsform: Forelesninger og øvinger.

Kursmateriell: Oppgis ved semesterstart.

Eksamensform: Skriftlig.

SIG4101 SEISMIKK FORDYPN**Seismikk, fordypningsemne
Seismics, Specialization**

Faglærer: Professor Bjørn Ursin, Professor Martin Landrø, Førsteamanuensis Egil Tjøland, Professor Ole Bernt Lile, Professor II Odleiv Olesen, Professor II Trond Torsvik

Koordinator: Førsteamanuensis Egil Tjøland

Uketimer: Høst: 36S = 7,5Vt

Tid: Etter avtale

Eksamen: 12. desember   Hjelpemidler: -   Øvinger: O   Karakter: TEØ

Mål: Fordypningsemnet har som mål å utdype kunnskap innen utvalgte seismiske emner gjennom prosjektarbeid kombinert med emnemoduler som skal støtte opp under prosjektarbeidet. Videre skal fordypningsemnet tjene som en forberedelse til hovedoppgaven, ved at studenten blir kjent med vanlige vitenskapelige arbeidsmetoder.

Forutsetning: Det forutsettes at studenten har gjennomført et studium som kreves for å velge fordypningsemne innen petroleumsgeofag. Studiet kan være i henhold til krav angitt i studieplanen eller unntaksvis et studieløp som godkjennes av faglærer.

Innhold: Fordypningsemnet kan være innen ett av områdene nedenfor:

Seismikk: Sentrale emner innen datainnsamling, prosessering og analyse av seismiske data.

Geofysisk tolkning: Tolkning av refleksjonsseismiske, flymagnetiske og gravimetrisk data fra norsk kontinentalsokkel. Kombinerte geofysiske målinger i felt for undersøkelser av spesielle strukturer eller generell kartlegging. Særlig er undersøkelser av forkastningsstrukturer på land aktuelt i denne forbindelse.

Følgende emnemoduler inngår:

SIG05AW Petroleumsgeologi - sediment - (1,25 Vt)

SIG05AX Petroleumsgeologi - struktur - (1,25 Vt)
 SIG40AA Reservoarseismikk (B. Ursin) - (2,5 Vt)
 SIG40AK Gravimetri og magnetometri (Skilbrei) - (1,25 Vt)
 SIG40AL Bassengdannelse (T. Torsvik) - (1,25 Vt)
 SIG40AM Seismisk avbildning av sedimentære lagpakker, feltkurs - (1,25 Vt)
 SIG40AN Geofaglig feltkurs på Svalbard - (1,25 Vt)
 SIG40AO Seismiske emner (E. Tjøland) - (1,25 Vt)
 SIG40BC Petrofysikk - (1,25 Vt)
 SIG40BF Bergakustikk (Holt) - (1,25 Vt)

Undervisningsform: Emnet er todelt, et prosjektarbeid tilsvarende 5 Vt (SIG4101P2) og et fagstudium tilsvarende 2,5 Vt. Sluttarakter fastsettes som en kombinasjon av eksamen (1/3) og prosjektarbeid (2/3).

Kursmaterieill: Oppgis ved semesterstart.

Eksamensform: Muntlig + øvinger (prosjektarbeid). Kontinuasjon i emnemodulen avholdes i januar.

SIG4105 FORM EV-GEO FORDYPN
Formasjonsevaluering - geofag, fordypningsemne
Formation Evaluation - Geoscience, Specialization

Faglærer: Professor Ole Bernt Lile, Amanuensis Helge Langeland, Professor Il Terje Eidesmo

Koordinator: Seniorforsker Ton Loermans

Uketimer: Høst: 36S = 7,5Vt

Tid: Etter avtale

Eksamen: 12. desember   Hjelpemidler: -   Øvinger: O   Karakter: TEØ

Mål: Fordypningsemnet har som mål å utvikle dybdekunnskap innen utvalgte deler av Formasjonsevaluering gjennom selvstendig arbeid med prosjekt kombinert med studier av emnemoduler som støtte for prosjektet og veiledning fra faglærere.

Forutsetning: Det forutsettes at studenten har gjennomført et studium som kreves for å velge fordypningsemne i formasjonsevaluering. Studiet kan være i henhold til krav angitt i studieplanen eller unntaksvis et studieløp som godkjennes av faglærere.

Innhold: Målinger i borehull er en viktig informasjonskilde for evaluering av bergartene både over og i reservoaret. Informasjon fra målinger i borehull brukes sammen med geologiske data, seismikk, boredata, borekaks, produksjonstester mm. i en total evaluering av formasjonen. Prosjekt innen Formasjonsevaluering kan enten være innen spesielle metoder for målinger i borehull eller innen bruk av data fra borehull sammen med andre typer data. Emnemodulene kan være studier av utvalgt teori tilknyttet prosjektdelen, metoder for tolkning av brønnndata, lære å bruke spesielle dataprogrammer eller labmetoder som behøves for prosjektdelen.

Støtteemnemoduler:

SIG40AM Seismisk avbildning av sedimentære lagpakker, feltkurs - (1,25 Vt)

SIG40AN Geofaglig feltkurs på Svalbard - (1,25 Vt)

SIG40BC Petrofysikk, utvalg teori, metoder eller programvare - (1,25 Vt)

SIG40BF Bergakustikk - (1,25 Vt)

SIG40BI Oppsprukne reservoarer - (1,25 Vt)

Undervisningsform: Emnet er todelt, et prosjektarbeid tilsvarende 5 Vt (SIG4105P2), og et fagstudium tilsvarende 2,5 Vt. Fagstudiet består av to emnemoduler à 1,25 Vt. Sluttarakter fastsettes som en kombinasjon av eksamen (1/3) og prosjektarbeid (2/3).

Kursmaterieill: Oppgis ved semesterstart.

Eksamensform: Muntlig + øvinger (prosjektarbeid). Kontinuasjon i emnemodulen avholdes i januar.

SIG4110 FORM EV-TEKN FORDYPN
Formasjonsevaluering - teknologi, fordypningsemne
Formation Evaluation - Engineering, Specialization

Faglærer: Professor Ole Torsæter, Professor Curtis H. Whitson, Professor Jon Kleppe, Professor Tom Aage Jelmert

Koordinator: Professor Ole Torsæter

Uketimer: Høst: 36S = 7,5Vt

Tid: Etter avtale

Eksamen: 12. desember   Hjelpemidler: -   Øvinger: O   Karakter: TEØ

Mål: Fordypningsemnet har som mål å utvikle dybdekunnskap innen utvalgte deler av Formasjonsevaluering gjennom selvstendig arbeid med prosjekt kombinert med studier av emnemoduler som støtte for prosjektet og veiledning fra faglærere.

Forutsetning: Det forutsettes at studenten har gjennomført et studium som kreves for å velge fordypningsemne i formasjonsevaluering. Studiet kan være i henhold til krav angitt i studieplanen eller unntaksvis et studieløp som godkjennes av faglærere.

Innhold: Emneområdet er tverrfaglig sammensatt, med elementer fra geofag og petroleumsteknologi. Kunnskap om bergartsparemeter, reservoarfluider og strømning i porøse medier fra reservoarteknikk kombineres med kunnskap om petrofysikk og seismikk for å oppnå bedre forståelse for reservoarenes sammensetning og oppførsel under produksjon.

Følgende emnemoduler anbefales som støtteemner til fordypningsemnet:

SIG40BC Petrofysikk, utvalgt teori, metoder eller programvare - (1,25 Vt)

SIG40BF Bergakustikk - (1,25 Vt)

SIG40BG PVT/EOR/GASS - (1,25 Vt)

SIG40BH Reservoarevaluering - (1,25 Vt)

SIG40BI Oppsprukkede reservoarer - (1,25 Vt)

SIG40BJ Anvendt reservoarsimulering - (1,25 Vt)

SIG40BK Reservoarfysikk - (1,25 Vt)

Undervisningsform: Emnet er todelt, et prosjektarbeid tilsvarende 5 Vt (SIG4101P2) og et fagstudium tilsvarende 2,5 Vt. Sluttarakter i fordypningsemnet fastsettes som en kombinasjon av eksamen (1/3) og prosjektarbeid (2/3).

Kursmaterieill: Oppgis ved semesterstart.

Eksamensform: Muntlig + øvinger (prosjektarbeid). Kontinuasjon i emnemodulen avholdes i januar.

SIG4115   PETR PROD FORDYPN **Petroleumproduksjon, fordypningsemne** **Petroleum Production, Specialization**

Faglærer: Professor Harald Asheim, Professor Michael Golan, Professor Jon Steinar Gudmundsson, Professor Sigbjørn Sangesland, Førsteamanuensis Hans J. Herfjord

Koordinator: Professor Harald Asheim

Uketimer: Høst: 36S = 7,5Vt

Tid: Etter avtale

Eksamen: 12. desember   Hjelpemidler: -   Øvinger: O   Karakter: TEØ

Mål: Fordypningsemnet har som mål å utvikle kunnskap innen utvalgte deler av produksjonsteknikk gjennom selvstendige studier kombinert med veiledning av faglærer. Emnemodulene som tilbys som støttefag, velges i samråd med veileder.

Forutsetning: Det forutsettes at studenten har gjennomført alle emner som er oppført som obligatoriske for spesialiseringen produksjonsteknikk i studieplanen og har fått godkjenning av faglærer.

Innhold: Emnene omfatter problemstillinger knyttet til brønnkonstruksjon og produktivitet/injektivitet av brønner, enfase og flerfase strømning rør og utstyr. Problemstillingene kan angripes analytisk, numerisk eller ved fysiske forsøk. Mulige emnemoduler for fordypningen kan være: Tofase strømning: Spesielt rettet mot transiente effekter / Separasjon: Utvikling eller utprøving av nye metoder for å skille væske og gass / Brønnutstyr: Strømningsforhold i brønnen, komplettering / Produksjon ved hjelp av horisontale brønner / Undervannskomplettering / Gassteknologi, gassfelter / Optimering av produksjonsstrategi: Brønner, lokalisering, produksjonssystemer.

Følgende emnemoduler inngår:

SIG40CC Produksjon lab. teknikk (Asheim/Gudmundsson) - (1,25 Vt)

SIG40CP Modellering og simulering av produksjonsprosesser (Golan) - (1,25 Vt)

SIG40CQ Strømning i produksjonsbrønner (Asheim) - (1,25 Vt)

SIG40CR Brønnteknologi (Sangesland) - (1,25 Vt)

SIG40CS Naturgasssteknologi (Gudmundsson) - (1,25 Vt)

SIG40CT Prosessering og strømning av petroleum (Gudmundsson) - (1,25 Vt)

Undervisningsform: Emnet er todelt, et prosjektarbeid tilsvarende 5 Vt, og et fagstudium tilsvarende 2,5 Vt. Sluttarakter fastsettes som en kombinasjon av eksamen (1/3) og prosjektarbeid (2/3).

Kursmaterieill: Oppgis ved semesterstart.

Eksamensform: Muntlig + øvinger (prosjektarbeid). Kontinuasjon i emnemodulen avholdes i januar.

SIG4120   BORING FORDYPN **Boring, fordypningsemne** **Drilling, Specialization**

Faglærer: Førsteamanuensis Pål Skalle, Professor Sigbjørn Sangesland, Professor Arild Rødland, Professor Rune M. Holt

Koordinator: Førsteamanuensis Pål Skalle

Uketimer: Høst: 36S = 7,5Vt

Tid: Etter avtale

Eksamen: 12. desember   Hjelpemidler: -   Øvinger: O   Karakter: TEØ

Mål: Fordypningsemnet har som mål å utvikle dybdekunnskap innen utvalgte deler av boring gjennom selvstendige studier kombinert med veiledning av faglærer. Emnemodulene som tilbys som støttefag, velges i samråd med veileder.

Forutsetning: Det forutsettes at studenten har gjennomført alle emner som er oppført som obligatoriske for spesialiseringen boring i studieplanen, eller får godkjenning av faglærer.

Innhold: Emneområdet omfatter evaluering av forhold som kan påvirke kostnadseffektiv boreteknologi. Det spenner over vide områder som petroleumsteknologi, mekanikk, hydraulikk, korrosjon, mekanisk konstruksjon, måleteknikk/elektronikk og kjemi.

Følgende emnemoduler inngår:

SIG40DA Borevæsketeknologi (Pål Skalle) - (1,25 Vt)

SIG40DB Formasjonsmekanikk (Rune M. Holt) - (1,25 Vt)

SIG40DC Underbalansert boring (Arild Rødland) - (1,25 Vt)

SIG40DD Geovarme: Boring i utvinningsprosessen (Arild Rødland) - (1,25 Vt)

SIG40DE Dypvannsteknologi (Sigbjørn Sangesland) - (1,25 Vt)

Undervisningsform: Emnet er todelt, et prosjektarbeid tilsvarende 5 Vt (SIG4120P2), og et fagstudium tilsvarende 2,5 Vt. Sluttarakter fastsettes som en kombinasjon av eksamen (1/3) og prosjektarbeid (2/3).

Kursmaterieill: Oppgis ved semesterstart.

Eksamensform: Muntlig + øvinger (prosjektarbeid). Kontinuasjon i emnemodulen avholdes i januar.

SIG4125 RES TEKN FORDYPN **Reservoarteknikk, fordypningsemne** **Reservoir Engineering, Specialization**

Faglærer: Professor Ole Torsæter, Professor Jon Kleppe, Professor Curtis H. Whitson, Professor Tom Aage Jelmert

Koordinator: Professor Tom Aage Jelmert

Uketimer: Høst: 36S = 7,5Vt

Tid: Etter avtale

Eksamen: 12. desember   Hjelpemidler: -   Øvinger: O   Karakter: TEØ

Mål: Fordypningsemnet har som mål å utvikle dybdekunnskap innen utvalgte deler av reservoarteknikk gjennom selvstendige studier kombinert med veiledning av faglærer. Emnemodulene som tilbys som støttefag, velges i samråd med veileder.

Forutsetning: Det forutsettes at studenten har gjennomført alle emner som er oppført som obligatoriske for spesialiseringen reservoarteknikk i studieplanen, eller får godkjenning av faglærer.

Innhold: Emneområdet omfatter fysiske egenskaper hos petroleumereservoarer og deres fluider, enfase og flerfase strømning i porøse materialer, evaluering av reservoarstørrelse og produksjonspotensial, utvinning av hydrokarboner fra reservoarer, samt reservoarsimulering med matematiske og fysiske modeller. Fordypningsemnet tar utgangspunkt i basisfenomener for å øke forståelsen av f.eks. fortrenningsmekanismer. Emnet kan også være rettet mot løsning av spesielle fenomener, f.eks. ved hjelp av numeriske simuleringsmodeller. Fysiske laboratorieforsøk kan i begge tilfellene være viktig for å verifisere teoriene.

Følgende emnemoduler tilbys som støtteemner til fordypningsemnet:

SIG40AN Geofaglig feltkurs på Svalbard - (1,25 Vt)

SIG40BG PVT/EOR/GASS (C.H. Whitson) - (1,25 Vt)

SIG40BH Reservoarevaluering (T.Aa. Jelmert) - (1,25 Vt)

SIG40BI Oppsprukkede reservoarer (O. Torsæter) - (1,25 Vt)

SIG40BJ Anvendt reservoarsimulering (J. Kleppe) - (1,25 Vt)

SIG40BK Reservoarfysikk (O. Torsæter) - (1,25 Vt)

Undervisningsform: Emnet er todelt, et prosjektarbeid tilsvarende 5 Vt (SIG4125P2) og et fagstudium tilsvarende 2,5 Vt. Sluttarakter i fordypningsemnet fastsettes som en kombinasjon av eksamen (1/3) og prosjektarbeid (2/3).

Kursmaterieill: Oppgis ved semesterstart.

Eksamensform: Muntlig + øvinger (prosjektarbeid). Kontinuasjon i emnemodulen avholdes i januar.

SIG4130 PETR GEOFAG FORDYPN **Petroleumsgeofag, fordypning** **Petroleum Geosciences, Specialization**

Faglærer: Førstemanuensis Egil Tjøland

Uketimer: Høst: 36S = 7,5Vt

Tid: Undervises ikke i studieåret 2002/03

Eksamen: -   Hjelpemidler: -   Øvinger: O   Karakter: TEØ

Mål: Fordypningsemnet har som mål å utdype kunnskap innen utvalgte geofaglige emner gjennom prosjektarbeid kombinert med emnemoduler som skal støtte opp under prosjektarbeidet. Videre skal fordypningsemnet tjene som en forberedelse til hovedoppgaven ved at studenten blir kjent med vanlige vitenskapelige arbeidsmetoder.

Forutsetning: Det forutsettes at studenten har gjennomført et studium som kreves for å velge fordypningsemne innen petroleumsgeofag. Studiet kan være i henhold til krav angitt i studieplanen eller unntaksvis et studieløp som godkjennes av faglærer.

Innhold: Petroleumsgeofag omfatter anvendelse og utvikling av alle geofysiske og geologiske metoder av betydning for leting etter petroleum, kartlegging og beskrivelse av petroleumereservoar, samt alle former for målinger som gjøres i borehull. Fordypning kan gjøres innenfor: Seismisk datainnsamling og prosessering / Inversjon og analyse av 4C og 4D seismiske data / Tolkning av seismiske, magnetometriske og gravimetrisk data / Bassengmodellering / Sedimentologiske studier / Modnings- og migrasjonsstudier / Spesielle metoder for målinger i borehull eller innen bruk av data fra borehull sammen med andre typer data.

Relevante emnemoduler kan være:

SIG05AW Petroleumsgeologi - sedimentologi

SIG05AX Petroleumsgeologi - strukturgeologi

SIG40AM Seismisk avbildning av sedimentære lagpakker, feltkurs

SIG40AN Geofaglig feltkurs på Svalbard

SIG40AO Seismiske emner

SIG40BC Petrofysikk, utvalgt teori, metoder eller programvare

SIG40BF Bergakustikk

Undervisningsform: Emnet er todelt; et prosjektarbeid tilsvarende 5 Vt (SIG4130P2) og et fagstudium tilsvarende 2,5 Vt. Sluttarakter fastsettes som en kombinasjon av eksamen (1/3) og prosjektarbeidet (2/3).

Kursmaterieill: Oppgis ved semesterstart.

Eksamensform: Muntlig + øvinger (prosjektarbeid). Kontinuasjon i emnemodulen avholdes i januar.

SIG4201 EKSP I TEAM TV PROSJ
Ekspert i team, tverrfaglig prosjekt
Experts in Team, Interdisciplinary Project

Faglærer: Professor Jon Kleppe

Uketimer: Vår: 5Ø+7S = 2,5Vt

Tid: Ø on 8-19 -
 Ø on 9-12 GEØ-1

Tema: Hvordan få 10 % mer olje fra Gullfaksfeltet?

Innhold: Fullstendig emnebeskrivelse, se egen side umiddelbart etter tabellene i studiehandboken.